

WijkWijzer

Platform voor leefbare
en veilige wijken

Onderzoeksagenda Leefbaarheid en Veiligheid

Naar een onderzoekswijs NPLV

Inhoud

Inleiding 3

Bouwstenen voor onderzoekswijsheid 6

Bouwsteen 1. Kwaliteitscultuur: aandacht voor onderzoek met impact 7

Bouwsteen 2. Overzicht en coördinatie van actuele kennis: aandacht voor samenwerking tussen onderzoeksteams 9

Bouwsteen 3. Gelijkwaardige positie van bewoners: aandacht voor kernwaarden in onderzoek 9

Negen onderzoeksthema's 11

Thema 1. Governance van de integrale gebiedsgerichte aanpak 12

Thema 2. Gemeenschapsontwikkeling en burgerbetrokkenheid 14

Thema 3. Inzet, rol en ontwikkeling van professionals in de wijk 17

Thema 4. Gezond in de wijk 19

Thema 5. Opgroeien in een veilige wijk 20

Thema 6. Ondernemerschap en talentontwikkeling 22

Thema 7. Fysieke wijkverbetering 24

Thema 8. Diversiteit 26

Thema 9. Voorzieningen en ontmoeting 28

Conclusie: naar een onderzoekswijs NPLV 30

Bijlage: literatuurlijst 31

Inleiding

In 2022 lanceerde de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (hierna: NPLV). Deze herziene editie van de Onderzoeksagenda Leefbaarheid en Veiligheid is opgesteld in opdracht van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO). De agenda is vernieuwd om aan te sluiten bij voortschrijdende inzichten, actuele kennisvragen en ervaringen die de laatste drie jaar zijn opgedaan in de twintig stedelijke focusgebieden. Met deze Onderzoeksagenda ondersteunen we programmabureaus, onderzoekers en andere betrokken partners bij het lerend en onderzoekswijs werken: het zorgvuldig, doelgericht en samenhangend organiseren van onderzoek binnen de integrale gebiedsaanpak.

Het NPLV heeft als doel bewoners vooruit te helpen door te werken aan integrale oplossingen voor problemen die zich opstapelen in hun leefomgeving en door gelijktijdig hun veiligheid en hun kwaliteit van leven te vergroten.¹ Het gaat daarbij niet om gelijke uitkomsten voor iedereen, maar om het versterken van kansen en perspectieven voor bewoners in kwetsbare gebieden.

In de twintig focusgebieden van het NPLV – evenals in veel andere Nederlandse gemeenten – wordt volop geëxperimenteerd met vernieuwende integrale aanpakken om het perspectief voor bewoners te verbeteren. Programmabureaus en de betrokken onderzoekers spelen hierin een centrale rol: met behulp van bestaande kennis en de uitvoering van nieuwe onderzoeken wordt onderbouwd of:

- De programmabureaus en de alliantiepartners de juiste interventies en aanpakken kiezen voor de beoogde effecten
- De programmabureaus en de alliantiepartners de interventies en aanpakken op een goede manier uitvoeren

Dat vraagt om toegankelijke en goed afgestemde kennis. Een belangrijke vraag hierbij is hoe onderzoek en monitoring beter kunnen aansluiten op het perspectief van bewoners en beroepskrachten, terwijl een te grote onderzoeksbelasting wordt voorkomen. Het ontwikkelen van een lerende cultuur binnen programmabureaus is hiervoor essentieel.

Programmabureaus vervullen bovendien een cruciale rol in de coördinatie van onderzoek. Zij overzien immers vaak welke onderzoeken worden uitgezet, waar samenwerking mogelijk is en hoe dubbelingen in onderzoek voorkomen kunnen worden. Daarmee zijn programmabureau richtinggevend voor de lokale kennisinfrastructuur in de focusgebieden: zij moeten scherp hebben waar kennisinstellingen, gemeenten en praktijkorganisaties elkaar kunnen versterken en waar gezamenlijk optrekken noodzakelijk is. Kennis vanuit onderzoek, aangevuld met ervaringskennis, vormt een belangrijke basis voor het nemen van goede beslissingen en het verbeteren van beleid en uitvoering op zowel lokaal als landelijk niveau.

Tegelijkertijd zien we dat onderzoeksmoeheid toeneemt onder bewoners, beroepskrachten en beleidsmakers in de twintig stedelijke focusgebieden. Wat hebben bewoners en beroepskrachten aan die vele verzoeken om deel te nemen aan focusgroepen of meedenksessies? Wat betekenen die onderzoeken concreet voor de leefbaarheid en veiligheid in hun buurt, of voor de dagelijkse praktijk van professionals?

1. Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) | Rapport | Rijksoverheid.nl

Onderzoek van kennisinstellingen, hogescholen en universiteiten kan waardevol zijn voor de opgaven in de stedelijke focusgebieden, maar heeft op korte termijn vaak weinig zichtbare impact op de praktijk. Het voorkomen van onderzoeksmoeheid vraagt daarom om gezamenlijke keuzes van programmabureaus, alliantiepartners en betrokken kennisinstellingen: hoe investeren we in een goede kennisinfrastructuur waarin onderzoeken in samenhang en met directe impact voor de praktijk worden uitgevoerd?

De Onderzoeksagenda gaat daarom niet alleen over het schetsen van een overzicht van de centrale onderzoeksthema's en kennislacunes, maar ook over hoe programmabureaus, onderzoekers en lokale partners samen kunnen investeren in kwaliteitsonderzoek en -monitoring met daadwerkelijke impact voor de kwetsbare gebieden.

Totstandkoming van de onderzoeksagenda

Voortbouwend op de eerste versie van de Onderzoeksagenda hebben we de afgelopen twee jaar met de focusgebieden en experts samengewerkt om verder vorm te geven aan de uitgangspunten voor onderzoek en monitoring. De herziene Onderzoeksagenda is gebaseerd op de volgende activiteiten:

- **Gesprekken met de focusgebieden.** In de afgelopen drie jaar zijn in veel van de twintig focusgebieden verdiepende gesprekken gevoerd over hun kennisbehoeften, lopende onderzoeken en ervaringen met monitoring en leerprocessen.
- **Twee bijeenkomsten over de rol van onderzoek binnen NPLV.** Tijdens deze bijeenkomsten stonden de vragen centraal hoe onderzoek kan bijdragen aan uitvoeringskracht, wat nodig is voor betere kennisdeling en hoe we het bewoners- en beroepsperspectief kunnen versterken.

- **Inventarisatie van lopende onderzoeken en kennislacunes in de twintig focusgebieden.** Via een gestructureerde uitvraag zijn de belangrijkste actuele onderzoeken, kennisvragen en blinde vlekken verzameld. Deze inventarisatie vormt een belangrijk fundament voor prioritering binnen de agenda.
- **Inbreng vanuit het WijkWijzer-programma.** De activiteiten van WijkWijzer hebben de afgelopen jaren waardevolle inzichten opgeleverd. Het gaat onder meer om: verkennende onderzoeken naar gemengde wijken, inzichten uit het leernetwerk bewonersbetrokkenheid en ten slotte de monitoring en evaluatie van de SPUK Kansrijke Wijk.

Deze verzamelde inzichten, ervaringen en reflecties hebben gezamenlijk geleid tot deze herziene editie van de Onderzoeksagenda, waarin zowel strategische onderzoeksthema's als praktische werk vragen uit de uitvoering van de programmabureaus samenkomen.

Leeswijzer

De onderzoeksthema's in deze Onderzoeksagenda worden voorafgegaan door een set bouwstenen die de uitgangspunten vormen voor onderzoekswijs werken binnen het NPLV. Deze bouwstenen helpen programmabureaus en andere betrokkenen om scherp te krijgen wat goed onderzoek vraagt binnen de context van integrale gebiedsaanpakken. Door eerst deze bouwstenen te schetsen, ontstaat een helder kader waarbinnen de onderzoeksthema's in samenhang kunnen worden toegepast. Dit kader moet niet alleen de kennisvragen bundelen, maar ook uitnodigen tot samenwerking en verdere verdieping binnen een lerende integrale gebiedsaanpak.

Wat zijn de onderzoeksthema's?

De onderzoeksthema's vormen de integrale inhoudelijke thema's waarop binnen het NPLV de belangrijkste kennisvragen liggen. Denk aan thema's als governance, fysieke wijk vernieuwing en opgroeien in een veilige wijk. De bouwstenen beschrijven hoe we binnen het NPLV onderzoek en monitoring willen vormgeven. Samen bieden zij zowel een kader als de inhoudelijke inrichting om onderzoek in de focusgebieden effectief en samenhangend te maken.

Wat is er nieuw?

Alle thema's zijn uitgebreider of anders geformuleerd om beter aan te sluiten bij nieuwe naar voren gekomen kennisvragen uit de focusgebieden en actuele onderzoeken en beleidsontwikkelingen. Ook is met de toevoeging van de bouwstenen beter aangesloten bij de wens om het voorkomen van onderzoeksmoeheid steviger te verankeren.

2

Bouwstenen voor onderzoekswijsheid

De Onderzoeksagenda Leefbaarheid en Veiligheid is ontwikkeld voor de programmabureaus in de focusgebieden van het NPLV en voor andere gemeenten die onderzoek uitvoeren binnen de gebiedsaanpak. Daarnaast richt dit hoofdstuk zich op onderzoekers, praktijkpartners en kennisinstellingen die actief zijn en die gezamenlijk werken aan het versterken van leefbaarheid en veiligheid in de focusgebieden. De uitgangspunten en bouwstenen in dit hoofdstuk helpen programmabureaus, onderzoekers en lokale partners om onderzoek en monitoring beter af te stemmen op de daadwerkelijke behoeften, ervaringen en urgenties van bewoners en beroepskrachten. Deze bouwstenen zijn gebaseerd op de verschillende bijeenkomsten en gesprekken met contactpersonen onderzoek in de focusgebieden en de onderzoekers in de focusgebieden. Het zijn daarmee kaders voor iedereen die in de praktijk werkt aan gebiedsgericht onderzoek.

Centraal staat de vraag: hoe organiseer je samenwerking rond onderzoek op een manier die bewoners en beroepskrachten versterkt, in plaats van bijdraagt aan onderzoeksmoeheid? In dit hoofdstuk worden drie bouwstenen geschetst die van belang zijn voor de programmabureaus en betrokken onderzoekers in de kwetsbare stedelijke gebieden.

Bouwsteen 1. Kwaliteitscultuur: aandacht voor onderzoek met impact

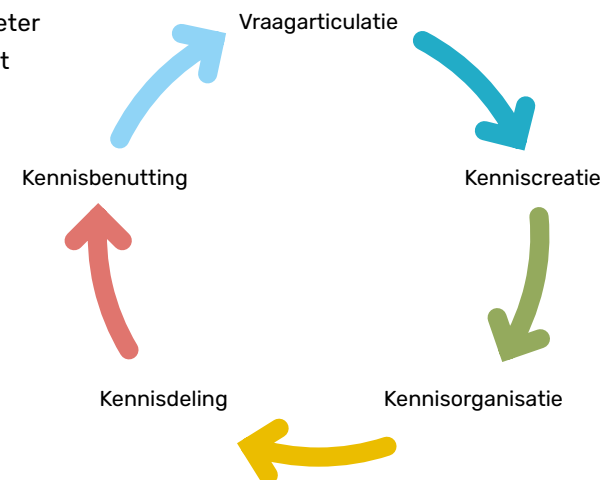
Om de doorwerking van onderzoek naar de praktijk te borgen moeten onderzoekers en beroepskrachten rekening houden met de randvoorwaarden voor een sterke kwaliteitscultuur. Voor programmabureaus betekent dit dat zij kunnen sturen op een onderzoekspraktijk waarin reflectie, leervermogen en verbinding met de beroepspraktijk centraal staan. Een onderzoekswijs NPLV vraagt om een kwaliteitscultuur waarin de zorg voor de kwaliteit van het handelen een continu proces van (zelf)reflectie, waarin beroepspraktijken actief worden betrokken.

Een sterke kwaliteitscultuur van onderzoek vraagt ook om goede kennisbenutting. Een belangrijk onderdeel daarvan is het zichtbaar maken van hoe onderzoek doorwerkt naar de praktijk: wie of wat dient het onderzoek? Programmabureaus kunnen hier een rol in spelen door te stimuleren dat onderzoekers inzichtelijk maken hoe kennis doorwerkt in lokale interventies of besluitvorming. Dit kan onder andere door co-creatieve methoden, praktijkgericht onderzoek, aandacht voor normen voor goede onderzoekspraktijken in de scholing van onderzoekers die actief zijn in de focusgebieden.

Onderlinge uitwisseling tussen onderzoeksteams is eveneens belangrijk, bijvoorbeeld via 'wat werkt'-dossiers voor bestuurskundige, ruimtelijke, sociale of veiligheidsvraagstukken. Dergelijke uitwisseling helpt programmabureaus om nieuwe onderzoeksthema's scherper af te bakenen en dubbelingen te voorkomen.

Het gesprek over de kwaliteit van de uitvoering van onderzoek in kwetsbare gebieden kan betrekking hebben op verschillende fasen van een kennisinfrastructuur, zoals:

- **Vraagarticulatie:** samen onderzoeksvragen formuleren die aansluiten op de urgentie van bewoners in kwetsbare gebieden; welke kennisvragen zijn voor bewoners op dit moment écht het meest relevant, en hoe weten we dat?
- **Kenniscreatie:** flexibele onderzoeks-designs ontwikkelen die ruimte bieden voor aanpassing op basis van de input uit de praktijk; hoe zorgen we ervoor dat het onderzoeksproces voldoende wendbaar is om tijdens het traject bij te sturen?
- **Kennisdeling:** momenten voor reflectie en terugkoppeling structureel inbouwen, met oog voor toegankelijke communicatie; wat voor type kennisproducten (praatplaten, tools, workshops, rapporten, etc.) geven goed weer waar je met de betrokkenen aan hebt samengewerkt?
- **Kennisorganisatie:** heldere afspraken maken over eigenaarschap en borging van de onderzoeksresultaten; wie is verantwoordelijk voor welke stap in het onderzoeksproces?
- **Kennisbenutting:** overzicht houden van hoe onderzoeksresultaten in de praktijk worden ingezet, zodat de impact van onderzoek beter kan worden beoordeeld; wat gebeurt er met alle input die bewoners en beroepskrachten leveren op stedelijke vraagstukken?

figuur 1: Verschillende fasen van een kennisinfrastructuur.

Leren met de wijk: samen met bewoners onderzoeken starten bij de 'Lokale Leeragenda' in Dordt-West

In Dordrecht-West (Krispijn, Crabbehof en Wielwijk) is een Lokale Leeragenda (LoLa) ontwikkeld die laat zien hoe een kwaliteitsgerichte onderzoekspraktijk in kwetsbare wijken eruit kan zien. De werkwijze in LoLa benadrukt dat kwaliteitsonderzoek begint bij gezamenlijke vraagarticulatie. Programmabureaus kunnen hiervan leren hoe vroegtijdige betrokkenheid van bewoners en professionals leidt tot een betere aansluiting op de lokale urgenties en leefwerelden.

Bewoners als mede-onderzoekers

Bewoners kunnen binnen de LoLa verschillende rollen vervullen, zoals die van buurtonderzoeker, waarbij zij data verzamelen, evalueren en bijdragen aan het leerproces. Zo zijn er drie (verkenkende) onderzoeken gestart naar laagdrempelige ontmoetingsplekken, jongerenparticipatie en afvalverwerking en rattenplagen.

Samen met bewoners werd een onderzoeksvoorstel ontwikkeld om bestaande kennis over afvalmanagement en rattenplagen te inventariseren, een experiment op straatniveau te ontwikkelen en bewoners actief te betrekken bij de verschillende meetmomenten. Deze aanpak maakt het mogelijk om niet alleen te leren over de wijk, maar ook met de wijk. Het probleem wordt hyperlokaal aangepakt, met maatwerk per straat. Door bewoners en professionals samen te brengen in een gedeeld experiment, ontstaat niet alleen inzicht, maar ook eigenaarschap.

"Er is bereidheid om naar elkaar te luisteren en van elkaar te leren, een voorbeeld daarvan is het Ubuntu-gesprek dat werd gehouden met jongeren in Dordt-West vanuit de onderzoeksgroep jongerenparticipatie. In de werkgroep die bezig is met afval is kennis gedeeld vanuit de wetenschap en experts als het gaat om de bestrijding van afval en ratten, er ontstond een mooie uitwisseling tussen de perspectieven van bewoners en de perspectieven vanuit de wetenschap."

Lessen voor de toekomst

Hoewel de aanpak veelbelovend is, zijn er ook duidelijke uitdagingen. Een belangrijke opgave is het blijven zorgen voor een diverse vertegenwoordiging van bewoners. Voor programmabureaus betekent dit een voortdurende inspanning om verschillende stemmen aan tafel te krijgen en te houden, ook om het vertrouwen van bewoners te winnen:

"De grootste uitdaging is wellicht hoe je als netwerk van bewoners, professionals en informele spelers effectief samenwerkt aan complexe vraagstukken. Voor professionals betekent dit: eigenaarschap voelen en ervaren dat het onderzoek bijdraagt aan hun opgave. Voor bewoners is het belangrijk dat het onderzoek concreet genoeg is om hun tijd en inzet te rechtvaardigen."

Foto 1: Bijeenkomst Lokale Leeragenda (Dordt-West)

Bouwsteen 2. Overzicht en coördinatie van actuele kennis: aandacht voor samenwerking tussen onderzoeksteams

In veel gebieden lopen meerdere onderzoeken tegelijk in een gebied, waardoor bewoners overvraagd kunnen raken. Bovendien worden veel onderzoeken van (nog) niet direct aan het NPLV verbonden en onderzoekers worden daardoor soms gezien als vertegenwoordigers van 'instanties'. Voor programmabureaus betekent dit dat zij een regierol kunnen vervullen in het voorkomen van versnippering en het beschermen van bewoners tegen onderzoeksdruk.

Het bevorderen van samenwerking tussen onderzoeksteams vraagt om structureel overzicht en gezamenlijke afstemming, zowel landelijk als lokaal. Onderzoekers moeten waar mogelijk data gezamenlijk verzamelen en zoeken naar mogelijkheden om onderzoeken te combineren of integreren. Zodoende kan ook besloten worden om bepaald onderzoek niet uit te voeren.

Een voorbeeld is het dataloket **VERLICHT** in focusgebied Heerlen-Noord, dat een overzicht bijhoudt van alle relevante onderzoeken die worden uitgevoerd in en over het gebied, in samenwerking met de Open Universiteit.

Bouwsteen 3. Gelijkwaardige positie van bewoners: aandacht voor kernwaarden in onderzoek

Onderzoekers dienen niet alleen informatie op te halen, maar ook waarde terug te geven aan de wijk. Bewoners, professionals en ervaringsdeskundigen moeten worden benaderd als volwaardig partner en als

coproducten van kennis. Voor programmabureaus betekent dit dat zij gewaardeerd en waar passend betaald moeten worden voor hun bijdrage en ervaringskennis.

Voor wederkerig onderzoek is het nodig dat de programmabureaus duidelijke afspraken maken met onderzoekers over hoe bewoners in verschillende fasen betrokken willen worden. Wederkerigheid ontbreekt nog te vaak, doordat onderzoeken vanuit de prioriteiten van experts worden vormgegeven en bewoners, alleen als 'object', te laat of niet worden betrokken. Meerdere focusgebieden benadrukken het belang van budget om samen met bewoners de onderzoeksresultaten in uitvoering te brengen en te zichtbaar te maken wat er met onderzoek wordt gedaan. Daarbij kan het nodig zijn dat bewoners getraind worden om materiaal te verzamelen of om interviews af te nemen met medebewoners, sleutelfiguren of vertegenwoordigers van moeilijk bereikbare groepen.

Gelijkwaardig onderzoek vraagt hiernaast om rapportages die écht toegankelijk zijn voor deelnemers en om een snelle vertaling van inzichten naar acties. Het voorkomt dat bewoners instrumenteel worden benaderd en draagt bij aan vertrouwen. Het betrekken van een bredere groep bewoners is daarbij essentieel.

Voorbeelden van kernwaarden zijn onder andere langdurige betrokkenheid van onderzoekers (continuïteit), de waarde die onderzoek voor deelnemers moet opleveren (wederkerigheid) en het betrekken van diverse perspectieven (inclusiviteit). Deze waarden worden in de praktijk toegepast via onder andere vergoeding van bewoners voor hun bijdrage, bijeenkomsten in de wijk en samenwerking met lokale sleutelfiguren. Door deze waarden te verankeren wordt voorkomen dat bewoners instrumenteel worden ingezet en kan een gezamenlijke zoektocht ontstaan naar gemeenschappelijke vraagstukken die ertoe doen voor bewoners.

Onderzoekerscollectief Wijkwijs: naar gelijkwaardige samenwerking met bewoners in Rotterdam-Zuid

In Rotterdam-Zuid is de afgelopen jaren een groeiende aandacht ontstaan voor de manier waarop wetenschappelijk onderzoek plaatsvindt in stedelijke wijken. Het onderzoekerscollectief Wijkwijs is een initiatief dat hierop inspeelt door te experimenteren met vormen van samenwerking tussen onderzoekers, stadsma-
kers en bewoners. Het doel is om onderzoek beter te laten aansluiten bij lokale vraagstukken en om de relatie tussen universiteit en gemeenschap te herzien. Hoewel de lopende onderzoeken maatschappelijke thema's adresseren, ervaren bewoners regelmatig dat zij vooral als bron van data worden benaderd, zonder dat er sprake is van wederkerigheid. Dit leidt tot onderzoeksmoeheid en een roep om meer rechtvaardige vormen van samenwerking. Wijkwijs is ontstaan vanuit de wens om onderzoek anders te organiseren: niet alleen vanuit academische instellingen, maar in samenwerking met lokale netwerken en bewoners. Het collectief is verbonden aan het Resilient Delta Initiative en het Erasmus Initiative Vital Cities and Citizens, en werkt in tien Rotterdamse wijken, ook buiten Rotterdam-Zuid.

Bijeenkomsten worden zoveel mogelijk in buurten zelf georganiseerd, waarbij het Wijkwijs-programma betaalt voor de huur van het buurtcentrum én voor de catering die wordt verzorgd door buurtbewoners. Zo vloeien publieke middelen direct terug de wijk in, wordt het gemakkelijker om aanwezig en benaderbaar te blijven en wordt het onderzoeksproces concreter doordat onderzoekers en bewoners samen de wijk in gaan en stil staan bij zowel problemen als kansen.

Een open en lerende houding van zowel bewoners als onderzoekers leidt tot een groeiend vertrouwen. Dit vormt een basis voor een veilige setting waarin (tussentijds) kritisch gereflecteerd wordt op het proces en ieders rol daarin, en waar nodig kan worden bijgestuurd. In verschillende Wijkwijs-praktijken zijn tussentijds onderzoeksdoelen aangescherpt of verlegd, zijn nieuwe partners (bewoners, de wijkmanager, onderzoekers of ontwerpers) toegetreden omdat het proces daarom vroeg.

Foto 2: Samen publicaties maken voor Wijkwijs-praktijken

3

Negen onderzoeksthema's

Uit de brede inventarisatie van bestaand onderzoek komen negen onderzoeksthema's voor de Onderzoeksagenda Leefbaarheid en Veiligheid naar voren. De bouwstenen geven richting aan hoe onderzoekswijs wordt gewerkt, terwijl de thema's invulling geven aan wat er in de focusgebieden onderzocht moet worden. De Onderzoeksagenda uit 2023 is vernieuwd op basis van voortschrijdende inzichten, nieuwe kennisvragen en ervaringen in de twintig stedelijke focusgebieden. Deze actualisatie is gebaseerd op drie verschillende sessies met de stedelijke focusgebieden en het lectorenplatform Stad en Wijk, analyse van recente literatuur en onderzoeken en gesprekken met experts.

De negen onderzoeksthema's doorsnijden de verschillende actielijnen van het NPLV en hebben daarmee impact op meerdere beleidsdomeinen. De negen onderzoeksthema's worden herkend en erkend door wetenschappelijke experts – omdat er sprake is van lacunes of hiaten in de bestaande kennis – en door de beleids- en uitvoeringspraktijk, omdat op deze thema's kennis nodig is om te komen tot effectieve handelingspraktijken. De negen overkoepelende en verbindende thema's hangen onderling met elkaar samen, waardoor er mogelijk sprake kan zijn van overlap.

Deze Onderzoeksagenda is in de eerste plaats bedoeld voor de programmabureaus van de twintig stedelijke focusgebieden van het NPLV en voor kennisinstellingen, hogescholen en universiteiten die werken aan de maatschappelijke opgaven in deze kwetsbare gebieden. Deze thema's zijn in het bijzonder bedoeld voor de programmabureaus in de stedelijke focusgebieden, andere gemeenten die zich bezighouden met gebiedsgerichte aanpakken en voor onderzoekers die actief zijn in kwetsbare stedelijke gebieden. Daarnaast kan de agenda richtinggevend zijn voor andere kwetsbare gebieden en regio's buiten het NPLV.

Per thema lichten we kort toe wat de opgave is en op welke aspecten of vraagstukken toekomstig onderzoek kan worden gericht. Lopende onderzoeken en programma's zijn in de tekst gestippeld onderstreept.

Thema 1. Governance van de integrale gebiedsgerichte aanpak

Wat is de opgave?

Een belangrijk kennisthema dat speelt in de stedelijke focusgebieden is hoe overheden, instellingen, professionals en bewoners effectief en duurzaam integraal kunnen samenwerken. Voor een effectieve aanpak van de opstapeling van opgaven in kwetsbare gebieden moeten betrokken partijen zich op de lange termijn committeren aan een integrale gebiedsgerichte werkwijze. Integraal werken vereist dat partijen hun eigen taak zo goed mogelijk uitvoeren, verder kijken dan de eigen sectorale doelstellingen, respect tonen voor elkaars positie en elkaar verder helpen (Van der Velden et al. 2024). Deelthema's die hier een rol spelen zijn:

- **Governance en regie:** Om de integrale samenwerking rond een gebiedsaanpak te borgen, schrijft het NPLV voor dat elk stedelijk focusgebied een lokale alliantie vormt met in ieder geval een rol voor de gemeente, maatschappelijke organisaties en private partners. De alliantie, die bij voorkeur wordt voorgezeten door de burgemeester, formuleert samen met bewoners in het stedelijk focusgebied doelen en ambities, die worden uitgewerkt in een langjarig programma. Daarnaast vraagt het Rijk van de stedelijke focusgebieden dat zij een onafhankelijk programmabureau inrichten, omdat een onafhankelijk coördinerend orgaan helpt om de ambities op lange termijn te bewaken en niet vermalen te worden tussen de vele kortetermijnbelangen van de verschillende alliantieorganisaties (Boutellier et al. 2021).
- **Lerende cultuur:** Een van de belangrijkste uitdagingen voor een slagvaardige gebiedsaanpak is om te zorgen voor voldoende focus en samenhang binnen de gebiedsaanpak, zonder het uitvoeringsprogramma langjarig in beton te gieten (Van der Velden et al. 2024). Om reflectie

en wendbaarheid structureel te organiseren – en ‘het oog op de bal’ te houden – is een lerende aanpak nodig. Of maatregelen en interventies de beoogde effecten sorteren, hangt af van allerlei factoren, die mede te maken hebben met de eigenschappen van een gebied en de personen en organisaties die er wonen en werken. Op basis van die kennis kunnen maatregelen en interventies worden herzien. Cruciaal is dat lessen en inzichten niet blijven hangen in rapporten of evaluaties, maar daadwerkelijk hun weg vinden naar de herziening en verfijning van strategieën, besluitvormingsprocessen en samenwerkingsvormen.

- **Het belang van verticale samenwerking:** In de literatuur en gesprekken over organisatienetwerken gaat veel aandacht uit naar horizontale samenwerking. Onderbelicht blijven machtsstructuren en daarmee samenhangende hiërarchische verhoudingen en het gegeven dat samenwerkingsverbanden zich voordoen op allerlei schaalniveaus die onderling afhankelijk van elkaar zijn (Teisman et al. 2018; Boutellier et al. 2021). Voor de gebiedsgerichte aanpak van leefbaarheid en veiligheid is verticale afstemming met name op drie niveaus van belang: tussen bestuurders en uitvoering (binnen organisaties), tussen bestuurslagen (multilevel governance) en tussen bestuur, uitvoering en bewoners (tussen systeem- en leefwereld).
- **Bundelen van geldstromen:** Wat in relatie tot governance veelvuldig naar voren komt is het thema financieringsstromen (Van der Velden et al. 2024). Hierbij gaat het enerzijds over het doelmatig en effectief benutten en combineren van de verschillende budgetten voor verschillende regelingen waar gemeenten en programmabureaus gebruik van kunnen maken, en anderzijds over het beter in kaart brengen en benutten van de uiteenlopende budgetten die al vanuit het sociaal, fysiek en veiligheidsdomein of via andere tijdelijke en structurele regelingen in kwetsbare wijken terechtkomen.

De SPUK Kansrijke Wijk: leren van integrale financieringsstromen

Een beloftevolle ontwikkeling op het gebied van het bundelen van geldstromen is de SPUK Kansrijke Wijk van het Rijk. Een belangrijk doel van het NPLV is het versimpelen van de aanvraag, monitoring en verantwoording van rijksmiddelen voor de stedelijke focusgebieden. Vanuit de ambitie om integraal werk te bevorderen worden de budgetten op verschillende thema's, variërend van schuldhulpverlening tot de ontwikkeling van het jonge kind, gebundeld in één regeling – in plaats van vijf losse regelingen. Door dit gebundelde budget, dat uitsluitend beschikbaar wordt gesteld aan de stedelijke focusgebieden van het NPLV, biedt men ruimte aan de bekostiging van domeinoverstijgende interventies, waarbij de administratieve last zou moeten afnemen. De centrale kennisvraag is hoe deze interdepartementale samenwerking uitpakt voor de domeinoverstijgende gebiedsgerichte aanpak.

De procesevaluatie van de SPUK Kansrijke Wijk laat zien dat de interdepartementale financiering van de SPUK Kansrijke Wijk een vliegwieleffect heeft op de integrale gebiedsaanpak. Vooral het integrale karakter ervan en de ruimte om op een participatieve manier invulling te geven aan de interventies worden als zeer helpend ervaren bij het versterken van eigenaarschap en samenwerking tussen domeinen. Het inzetten van de SPUK Kansrijke Wijk biedt bewoners ruimte om ideeën en initiatieven tot uitvoering te brengen en draagt bij aan de gelijkwaardige samenwerking met bewoners, ook via de inzet van sleutelfiguren en ervaringsdeskundigen uit de wijk op de SPUK-thema's, zoals de preventie van armoede en schulden. Tegelijkertijd ligt er een uitdaging om niet in verkokering en tijdelijke inzet te blijven hangen. In de tweede tranche van de SPUK Kansrijke Wijk ligt de nadruk sterker op resultaten in plaats van activiteiten, wat kansen biedt om vanuit een integrale visie te werken en verbanden tussen thema's te versterken.

Wat zijn belangrijke kennisvragen?

- **De effectiviteit van de door het NPLV voorgeschreven governancestructuur:** Hoewel al bijna vijftien jaar positieve ervaring is opgedaan in de praktijk in Rotterdam-Zuid met onderdelen van de door het NPLV bepleite governancestructuur (Van Spijker & Tops, 2021), is er beperkt onderzoek voorhanden dat het belang van de verschillende elementen van deze structuur onderschrijft (Verloo et al. 2021). Dit betreft onder meer de wijze van opereren van een alliantiebestuur met alle belangrijke gebiedspartners, de positie van een onafhankelijk programmabureau, de rol van de burgemeester en de integrale bekostiging van de betrokken alliantiepartners. Om de effectiviteitsvraag te kunnen beantwoorden, is vergelijkend onderzoek nodig naar de verschillen in governance rond de integrale gebiedsaanpak, ook waar wordt afgeweken van bepaalde elementen. Wat zijn de werkzame elementen van een effectieve governancestructuur, en wat zijn de daarvoor benodigde randvoorwaarden? Een belangrijk aandachtspunt is hier dat we de geleerde lessen van het Grotestedenbeleid als het gaat om interdepartementale samenwerking, monitoring en verantwoording van gebiedsgerichte gelden meenemen.
- **Lerende, reflexieve werkwijze:** Een overstijgend vraagstuk binnen de gebiedsaanpak is hoe een lerende, reflexieve werkwijze duurzaam kan worden ingebed in de uitvoeringspraktijk. Dit vraagt om een fundamentele herbezinning op hoe kennis wordt gegenereerd, gedeeld en toegepast tijdens het werken aan complexe ruimtelijke opgaven. Hoe kan er al doende worden geleerd, waarbij inzichten niet pas achteraf worden geëvalueerd, maar juist tijdens het proces actief worden benut?
- **Knelpunten bij verticale samenwerking:** Onderzoek is nodig om meer grip te krijgen op de knelpunten en succesfactoren in de samenwerking tussen de Rijksoverheid en gemeenten, maar ook regio's en provincies.

Een onderzoeksvraag kan hier zijn: wat zijn de werkzame elementen en knelpunten in de verticale samenwerking rond de integrale gebiedsaanpak – op drie niveaus: tussen bestuurders en uitvoering (binnen organisaties), ten tweede tussen bestuurslagen (multilevel governance) en tot slot tussen bestuur, uitvoering en bewoners (tussen systeem- en leefwereld)?

- **Overzicht en effectiviteit van financieringsstromen:** De literatuur laat zien dat het tot nu toe lastig is om te onderzoeken hoe subsidies zo effectief mogelijk terechtkomen bij de bewoners van kwetsbare wijken (Buisman et al. 2018). Dit komt vaak door het gebrek aan overzicht, waar verdiepend onderzoek extra aandacht aan zou kunnen besteden. Welke financieringsinstrumenten of -constructies kunnen een langjarige domeinoverstijgende samenwerking ondersteunen? Hoe kan inzicht in diverse geldstromen (vanuit vastgoed, inkoop en personeelsbeleid van lokale instituties) bijdragen aan het ontwikkelen van een lokaal economisch systeem dat werkt voor bewoners?

Thema 2. Gemeenschapontwikkeling en burgerbetrokkenheid

Wat is de opgave?

In de stedelijke focusgebieden van het NPLV zien we dat er onder beleidsmakers belangstelling is voor gemeenschapontwikkeling: het aansluiten bij, opsporen en mobiliseren van hulpbronnen en krachten in gemeenschappen (*communities*), waardoor bewoners zoveel mogelijk zaken met hun inzet en instemming realiseren (Engbersen et al. 2021). Een uitdaging hierbij voor publieke professionals is het gebrek aan vertrouwen bij bewoners in de overheid (Wenneker, 2022). Als met precisie met de spanningen tussen leef- en systeemwereld wordt omgegaan kan een nieuwe gebieds-

gerichte aanpak ervoor zorgen dat bewoners zich gehoord voelen en een meer gelijkwaardige positie innemen bij beleidsontwikkeling (Verloo & Ferier, 2021). Er is al veel onderzoek gedaan naar hoe bewoners en gemeenteprofessionals kunnen samenwerken bij beleidsvorming. Vanwege het langlopende en integrale karakter van het NPLV blijft de komende jaren echter behoefte aan nieuwe werkwijzen en instrumenten om de samenwerking verder vorm te geven. Deelthema's die hierbij een rol spelen:

- **Gemeenschapsontwikkeling:** In de beleidswereld zien we een herwaardering van gemeenschapsontwikkeling, *community development* of *community building*. In gebiedsplannen van de stedelijke focusgebieden wordt dit als het 'cement' gezien dat verschillende ambities aan elkaar verbindt. Zo hebben in Amsterdam Zuidoost leden van de Masterplan Zuidoost Community een brandbrief geschreven die het alliantiebestuur oproept bewoners aan de hand van gemeenschapsontwikkeling en zelforganisatie mee te laten doen aan het gebiedsplan. Inmiddels is dit uitgewerkt in een bestedingsplan met inzet op de ambities en opgaven die zij formuleerden. Diverse stedelijke focusgebieden laten zich inspireren door Asset-Based Community Development (hierna: ABCD). Recent onderzoek naar de werking van het groeiende aantal ABCD-wijken in Leeds laat zien dat investeren in lokale gemeenschappen weinig kost, maar enorme sociale en financiële opbrengsten heeft en leidt tot een meer duurzame relatie tussen inwoner en overheid (Russell, 2025). Hoewel wereldwijd veel onderzoek is gedaan naar de effecten van ABCD, was dat binnen de Nederlandse context nog schaars. Mede hierom heeft Movisie recentelijk een Wat Werkt-dossier over samenlevingsopbouw samengesteld, waarin ook wordt gereflecteerd op de effectiviteit van ABCD (Van Pelt et al. 2024). Het Verwey-Jonker Instituut en de HAN University of Applied Sciences hebben in 2026 een onderzoek afgerond naar de effecten van gemeenschapsontwikkeling in 33 buurten (Brock et al. 2026).

- **Burgerbetrokkenheid:** Er is inmiddels veel onderzoek gedaan naar hoe bewoners een meer gelijkwaardige positie kunnen innemen in beleid. Zo concludeert Nanke Verloo (2023) vanuit haar onderzoek naar kritieke momenten van vertrouwen bij bewonersparticipatie dat het doel leren samenwerken moet zijn in plaats van het bereiken van consensus. Ook Wetering en Groenleer (2024) concluderen dat het belangrijk is onderscheid te maken tussen bewonersparticipatie als middel en als doel op zich. De Kenniswerkplaats Leefbare wijken doet onder het Erasmus-initiatief Vital Cities and Citizens actieonderzoek naar handvatten voor ambtenaren om participatieprocessen beter aan te laten sluiten op de beoogde doelgroep. Hogeschool Inholland en Universiteit Leiden doen een vijfjarig onderzoeksproject, Crafting Resilience, naar de nieuwe relaties tussen overheid en burgers, welzijnsregelingen en de rol van maatschappelijk werkers hierin. In de Amsterdamse wijk Venserpolder hebben inwoners samen met onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam een welzijnsdashboard ontwikkeld waarmee inwoners zelf kunnen aangeven wat hun welzijn bepaalt. Hiermee gaan bewoners en beleidsmakers de dialoog aan om het welzijn en de economie in de buurt te verbeteren.

- **Informele netwerken:** Informele organisaties spelen een belangrijke rol in het horen en zien van mensen in een kwetsbare situatie. In de stedelijke focusgebieden is aandacht voor de inzet van onder andere ervaringsdeskundigen en sleutelpersonen. Voor het samenwerken met ervaringsdeskundigen is een aantal voorwaarden belangrijk, zodat voorkomen wordt dat hun inzet symbolisch blijft, zonder echte invloed op beleid of uitvoering (Kiili & Itäpuisto, 2022). Formele inbedding van hun rol en adequate beloning zorgen voor een gelijkwaardige positie en motivatie (Muthert & Rosie, 2024). Daarvoor moeten zij ruimte krijgen om hun unieke brugfunctie tussen leefwereld en professionele wereld te vervullen (Keuzenkamp, 2017). Ook is het belangrijk dat andere professionals die met hen werken begrijpen wat de rol en waarde van ervaringsdeskundigen is

(Out et al. 2021). Movisie verzamelde de belangrijkste bevindingen over het samenwerken met ervaringsdeskundigen in een handreiking (de Haan-Rissmann, Mulder & van Mourik, 2026). Voor het samenwerken met sleutelpersonen zijn goede afspraken over het doel en de verwachte inzet belangrijk (Goorts & Jacob, 2021). De kracht zit in hun eigen rol en netwerk in de wijk. Dat vraagt alertheid op het niet te veel formaliseren van hun rol (Koster, 2014). Verder zijn wederkerigheid in de vorm van vergoeding, financiering van activiteiten, hulp bij vragen en problemen, maar ook ondersteuning in het ontwikkelen van kennis en vaardigheden belangrijke randvoorwaarden (ESS, 2024). Op de webpagina van zowel het [themadossier Ervaringsdeskundigheid](#) van de Werkplaatsen Sociaal Domein als op het [Ervaringskennisplein](#) wordt actuele kennis gedeeld over het samenwerken met ervaringsdeskundigen.

Wat zijn belangrijke kennisvragen?

- **Gemeenschapsontwikkeling:** Onderzoek naar enkel de ABCD-methode is onvoldoende om te komen tot de gemeenschapsontwikkeling die nodig is om sociale verandering te bewerkstelligen (Ward, 2021). Ervaring met activisme, lokale ontmoetingsplekken en activiteiten lijken een belangrijke rol te spelen. Vervolgonderzoek kan zich richten op de wisselwerking van deze contextuele factoren met gemeenschapsontwikkeling. Ook is verdieping van kennis nodig over methoden, best practices en succesfactoren om met bewoners samen te werken aan beleid en planvorming voor hun woon- en leefomgeving (stimuleren van eigenaarschap, co-creatie en inclusief ontwerpen). Welke vaardigheden van bewoners kunnen via gemeenschapsontwikkeling worden versterkt? Hoe sluiten professionals duurzaam aan bij gemeenschapsontwikkeling?
- **Burgerbetrokkenheid:** Visser en collega's (2019) constateerden diverse kennislacunes rondom effectiviteit van participatievormen, -ontwerpen en instrumenten, bijdrage ervan aan empowerment, de rol van politici

Samenwerking met het informele netwerk in de aanpak van schulden en armoede

Eén van de thema's binnen de SPUK Kansrijke Wijk is de preventie van armoede en schulden. In verschillende focusgebieden van het NPLV wordt bij deze aanpak samengewerkt met het informele netwerk of is de wens om dit te doen. Dat krijgt op verschillende manieren vorm. Het gaat bijvoorbeeld om de inzet van getrainde vrijwilligers om een luisterend oor te bieden en signalen op te vangen, ervaringsdeskundigen die ervaringsverhalen delen of inwoners begeleiden of het versterken van de samenwerking met sleutelpersonen en/of (bestaande) informele initiatieven of vindplaatsen. Zo werd in 2025 in Amsterdam Zuidoost in drie buurten een nieuwe aanpak uitgerold vanuit de centrale stedelijke agenda 'Bestaanszekerheid voor iedereen: Schuldvrije buurten'. Per buurt werken twee ervaringsdeskundigen samen met een ervaren gemeenteambtenaar. Het doel is om 150 huishoudens langdurig en integraal te ondersteunen om bestaanszekerheid te verbeteren en schulden te verminderen. Op basis van data over en signalen vanuit de wijk zijn drie groepen met financiële zorgen gekozen waarop wordt geconcentreerd: werkende minima, gezinnen met thuiswonende kinderen en senioren. In een wijk met veel nationaliteiten en uiteenlopende gemeenschappen is het bereiken van bewoners via formele wegen moeilijk, terwijl informele netwerken goed aansluiten bij de lokale realiteit. Dit roept kennisvragen op over de samenwerking met informele netwerken: welke randvoorwaarden zijn nodig om informele netwerken goed te ondersteunen? Hoe kunnen formele en informele partijen effectief samenwerken, ondanks kortlopende financiering?

en bestuurders, sturingsstijlen en vormgeving van lerend verbeteren tijdens participatieprocessen. Ook blijkt er weinig (longitudinaal) onderzoek beschikbaar over het duurzaam ondersteunen van burgerinitiatieven (Van der Zwet & Noordewier, 2023). Nieuwe studies benadrukken

het belang van kennis over meer betekenisvolle en gelijkwaardige samenwerking met inwoners. Wat zijn werkzame elementen van samenwerking met bewoners in relatie tot de governancestructuur van het NPLV? Vergelijkend onderzoek naar hoe lokale allianties samenwerking met bewonersinitiatieven kan hier bijvoorbeeld inzicht in bieden. Wat zijn organisatorische, financiële en juridische randvoorwaarden om de samenwerking met inwoners te verduurzamen?

- **Informele netwerken:** Informele netwerken zijn cruciaal voor het verbinden van leef- en systeemwereld en het bereiken van kwetsbare groepen. In recente onderzoeken is een toenemende aandacht voor de rol, positie en inzicht in voorwaarden voor informele netwerken zoals sleutelpersonen (Goorts & Jacob, 2021) en ervaringsdeskundigen (De Haan-Rissmann, Mulder & van Mourik, 2026). Hoe benut je informele netwerken in kwetsbare stedelijke gebieden effectief zonder deze over te belasten of te formaliseren? Hoe worden informele netwerken onderdeel van lerende gebiedsgerichte aanpakken? Wat is de wisselwerking tussen informele netwerken, ontmoetingsplekken, sociaalmaatschappelijke voorzieningen en gemeenschapsontwikkeling? Ook is aandacht nodig voor het verbinden van de inzichten vanuit onderzoeken naar de rol van informele netwerken dat op verschillende plekken wordt gedaan.

Thema 3. Inzet, rol en ontwikkeling van professionals in de wijk

Wat is de opgave?

Publieke professionals – bijvoorbeeld gemeentelijke gebiedsregisseurs, wijkagenten, leerkrachten, leefbaarheidsconsulenten, opbouwwerkers of jongerenwerkers – moeten in praktijk omgaan met conflicterende belangen en tegenstrijdige beleidsdoelen (Durose et al. 2022). In de uitvoering lopen

zij aan tegen een gebrek aan vertrouwen bij bewoners in de overheid en andersom ervaren bewoners niet altijd dat professionals hen serieus nemen. Tal van ontwikkelingen hebben de druk op professionals in kwetsbare wijken de afgelopen jaren vergroot, zoals een groot personeelstekort en hoog verloop. Dat bemoeilijkt het vinden van professionals die goed kunnen omgaan met complexe samenwerkingen en het schakelen tussen praktijk en beleid. Ook het schakelen binnen complexe samenwerkingen vormt een uitdaging: over domeinen heen, tussen beleidslagen en tussen en binnen organisaties. Deelthema's die hierbij een rol spelen:

- **Professioneel handelen in een gebiedsgerichte aanpak:** In een gebiedsgerichte aanpak is domeinoverstijgend werken van belang. Aan de hand van vijf praktijkcontexten laat een recente studie zien dat dit vraagt om zogenaamde *boundary crossing*-competenties, netwerkcompetenties en vaardigheden als betrokkenheid en wendbaarheid (Boonen et al. 2025). De auteurs ontwikkelden ook gesprekskaarten ten behoeve van inclusieve en interprofessionele samenwerking. In Tilburg is de domeinoverstijgende PACT-aanpak ontwikkeld: *People Acting in Community Together*. Inwoners en professionals werken daarbij intensief samen. Onderzoek naar deze aanpak laat zien dat professioneel handelen in deze context sterk procesgericht is (op participatie en netwerkvorming), vanuit de aanname dat een inclusieve aanpak tot betere wijkuitkomsten leidt. Tegelijk lijken professionals een sturende rol te hebben in wie wordt bereikt en welke thema's aandacht krijgen, waardoor inclusie selectief wordt (Van de Wetering & Groenleer, 2024). Het recent gepubliceerde boek 'Democratie dichterbij' illustreert democratisch professionalisme aan de hand van praktijkvoorbeelden en reflecties en biedt aanknopingspunten voor effectieve gebiedsgerichte samenwerkingen. Het laat zien dat praktijkprofessionals een rol hebben in het terugbrengen van democratische waarden in dagelijkse interacties en samenwerkingen. Dit vraagt onder andere vaardigheden zoals actief luisteren, relaties opbouwen, kennis en macht delen, empathie, zelfreflectie (Spierts et al. 2025).

- **Handelingsruimte vanuit de organisatie:** Professionals moeten balanceren tussen persoonsgericht en gebieds- of wijkgericht werken. Een recente studie laat zien dat ondersteuning vanuit leidinggevenden en bestuurders cruciaal is om uitvoeringsprofessionals voldoende ruimte en autonomie te geven om domeinoverstijgend te kunnen werken (Van Muijden et al. 2025). Het handboek 'Slagkracht in de wijk' biedt aanknopingspunten voor hoe professionals hun handelingsruimte kunnen benutten en wat hier ondersteunend voor werkt, zoals het creëren van mandaat en een lerende werkomgeving in projectteams (Van der Velden et al. 2024).
- **Samenwerken met ervaringsdeskundigen en sleutelpersonen:** het samenwerken met ervaringsdeskundigen en sleutelpersonen in de wijk heeft implicaties voor de rol en werkwijze van praktijkprofessionals. Keuzenkamp & Van Hoorn (2022) constateerden dat bestaande onderzoeken vooral een kwantitatieve focus hebben. Een onderzoek naar jeugd-peersupportwerkers en hun collega praktijkprofessionals laat zien dat stigma's en vooroordelen, taalverschillen en onduidelijkheden over rollen en verantwoordelijkheid de samenwerking bemoeilijken (De Beer et al. 2024).

Wat zijn belangrijke kennisvragen?

- **Professioneel handelen in een gebiedsgerichte aanpak:** Vervolg-onderzoek kan zich richten op de samenhang tussen kennis, vaardigheden, houding, gedrag en rolopvatting van professionals in de integrale gebiedsaanpak. Ook inzicht in hoe professionals in kwetsbare gebieden, zowel op strategisch als operationeel niveau, faciliterend kunnen optreden bij het creëren van gelijkwaardigheid, betrokkenheid en zeggenschap is van belang. Verder laat het onderzoek van Van de Wetering en Groenleer (2024) zien dat meer inzicht nodig is voor de relatie tussen professionele keuzes en de mate waarin participatieprocessen in

gebiedsgerichte aanpakken inclusief zijn. Hoe kunnen professionals op strategisch en operationeel niveau gelijkwaardigheid, betrokkenheid en zeggenschap faciliteren?

- **Handelingsruimte vanuit de organisatie:** Onderzoek naar de randvoorwaarden en benodigde ondersteuning voor professionals in een gebiedsgerichte aanpak is beperkt. Meer inzicht in handvatten voor professionals om vorm te geven aan hun rol en handelingskracht is nodig: in de samenwerking met andere partners binnen de integrale gebiedsaanpak, in het contact met inwoners en binnen de context van de eigen (moeder) organisatie. Verdiepend onderzoek naar best practices voor methodisch werken, doorlopend leren en (bij)scholing in de gebiedsaanpak (*learning on the job* en andere vormen van professionalisering) kan helpend zijn. Ook is zicht nodig op benodigde competenties: welk competenties zijn nodig om te schakelen tussen wijkgericht en persoonsgericht werken in relatie tot opgroeien in de wijk, zowel voor bijvoorbeeld veiligheids- als sociaal professionals?
- **Samenwerken met ervaringsdeskundigen en sleutelpersonen:** In Nederland is nog weinig onderzoek gedaan naar de inzet van ervaringsdeskundigheid in relatie tot verschillende soorten professionals. Nieuw grootschalig kwalitatief onderzoek zou zich meer kunnen richten op wie op welke manier een rol vervult bij de aanpakken en wat het effect daarvan is. Hoe kunnen ervaringsdeskundigen en sleutelpersonen een bijdrage leveren aan de integrale gebiedsaanpak en wat zijn hiervan de effecten? Wie vervult welke rol en met welk effect? Wat betekent dit voor de rol en werkwijze van praktijkprofessionals?

Thema 4. Gezond in de wijk

Wat is de opgave?

Niet alleen sociaaleconomische omstandigheden, maar ook de fysieke omgeving hebben invloed op gezondheid, gezond gedrag en in hoeverre iemand kan meedoen in de samenleving. Dit gaat om bijvoorbeeld woonomstandigheden, maar ook om publieke ruimtes die uitnodigen tot bewegen of bevorderlijk zijn voor de gezondheid (voldoende groen, water, schone lucht). Verder spelen ook sociale aspecten zoals onderling contact, omzien naar elkaar en ontmoeting in de publieke ruimte een belangrijke rol. Deelthema's die hierbij een rol spelen:

- **Gezonde leefomgeving:** Uit een kennissynthese van Platform 31, Pharos en IVO (Hoorn et al. 2023) blijkt dat onderzoek naar de relatie tussen leefomgeving en gezondheid in kwetsbare wijken, psychische gezondheid, effecten van mengen van wijken (hoge en lage inkomens) of het stimuleren van sociale cohesie door ingrepen in de fysieke leefomgeving beperkt is. Met het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) vraagt het ministerie van VWS aandacht voor een omgevingsgerichte gezondheidsaanpak. Uit de rapportage van de GALA-monitor 2024 blijkt dat het GALA samenwerking aan gezondheid met verschillende partijen een impuls geeft. Uitdagingen zoals duurzame financiering van de plannen, voldoende personeel en het verbinden van de gezondheidsthema's vragen echter aandacht (RIVM, 2024). In steden is toenemend aandacht voor de noodzaak van fysieke en sociale aanpak, vooral in wijken met bewoners die zich in een kwetsbare positie bevinden. Een onderzoek van Platform31 biedt aanbevelingen voor het inrichten van gezonde, koele buitenruimten met ook aandacht voor het verbeteren van sociale cohesie en leefbaarheid in de buurt (Kramer et al. 2023). Het ZonMw-programma Gezonde Leefomgeving Integrale Aanpak bevindt zich in de

afrondende fase en richt zich op praktijkkennis, een integrale aanpak en samen leren. Gemeenten kunnen met deze kennis gezondheid meewegen bij het inrichten en beheren van de fysieke omgeving en bijdragen aan een gezonde leefomgeving. Movisie heeft in een casusbundel en digitaal magazine praktijkkennis verzameld over sociaal fitte wijken en buurten waar inwoners zich fysiek, mentaal en sociaal prettig voelen en kansen hebben zich te ontwikkelen.

- **Intergenerationele gezondheid:** Kinderen die opgroeien in een thuisomgeving met bijvoorbeeld armoede of gezondheidsproblemen hebben later vaak ook een minder goed inkomen en minder goede gezondheid (Visser et al. 2019). Ook intergenerationele overdracht van beperkte basisvaardigheden speelt een rol (Pluijm, 2020; Notten & Wijs, 2017). Het programma Tel mee met Taal heeft een impuls gegeven aan gemeentelijke aanpakken voor gezinnen en laaggeletterdheid. Een lokale netwerk-samenwerking, aangestuurd door de gemeente, is de beste manier om gezinnen te bereiken. De Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid verzamelt stappen en een kennisbank met instrumenten om te komen tot een succesvolle aanpak. Het Expertisepunt Basisvaardigheden deelt kennis en versterkt samenwerking tussen gemeenten, organisaties, professionals en vrijwilligers bij het verbeteren van basisvaardigheden.

Wat zijn belangrijke kennisvragen?

- **Gezonde leefomgeving:** hoewel er steeds meer aandacht is voor omgevingsgerichte gezondheidsaanpakken blijft een versterkt inzicht nodig op hoe sociale en fysieke interventies vanuit een integraal perspectief kunnen bijdragen aan gezond leven in de wijk. Welke fysieke maatregelen scheppen condities voor betere sociale, mentale en fysiek gezondheid op collectief niveau? Ook is verdiepend inzicht nodig in de langetermijneffecten van de inrichting van de leefomgeving op gezondheid en leefstijl en hoe deze kennis kan worden toegepast in met name kwetsbare wijken.

- **Intergenerationele gezondheid:** Voor het doorbreken van intergenerationele gezondheidsongelijkheid zijn belangrijke kennisvragen wat ouders en gezinnen met beperkte basisvaardigheden helpt om gezonder te leven en gezondheidscompetenties door te geven aan hun kinderen. Hoe dragen lokale netwerksamenwerkingen hier effectief aan bij?

Thema 5. Opgroeien in een veilige wijk

Wat is de opgave?

Eén van de doelstellingen van het NPLV is het vergroten van de maatschappelijke kansen van kinderen en jongeren. Enerzijds door het bieden van perspectief aan een nieuwe generatie, bijvoorbeeld door in te zetten op een betere, prikkelende wijk-, school-, thuis- en ook online omgeving. Anderzijds spelen in deze omgeving problemen die aangepakt moeten worden om te voorkomen dat kinderen en jongeren een verkeerde afslag nemen. Deze twee processen (emancipatie en weerbaarheid) vormen samen de brede preventie- of signaleringstheorie van het NPLV. Aangezien veel factoren bijdragen aan de kans op betrokkenheid bij (ondermijnende) criminaliteit, moeten de oplossingsrichtingen ook vanuit verschillende hoeken komen. Deelthema's die hier een rol spelen zijn:

- **Integrale aanpak rond kansengelijkheid (School en Omgeving):** Opgroeien in armoede is slecht voor de sociale, emotionele, fysieke en cognitieve ontwikkeling van kinderen en jongeren, weten we uit diverse onderzoeken (Kalthoff, 2020). Het voorkomen of verminderen van deze negatieve effecten van armoede – en daarmee het bevorderen van emancipatie – is daarom van groot belang. Onderzoek naar kinderen die opgroeien in financieel kwetsbare huishoudens sluit vaak aan op het jonge kind, bijvoorbeeld onder het Rijksprogramma Kansrijke Start, een actieprogramma van het ministerie van VWS, of het programma School en

Omgeving, waarbij extra middelen beschikbaar worden gesteld op diverse ontwikkelgebieden (sport, cultuur, cognitieve ontwikkeling, sociale ontwikkeling, oriëntatie op jezelf, oriëntatie op de wereld).

- **Versterken weerbaarheid van kwetsbare jongeren:** Dat de buurt of de wijk waarin kinderen en jongeren opgroeien belangrijk is voor hun kansen en toekomstperspectief, heeft te maken met verschillende mechanismen (Kullberg et al. 2021; Wijntuin, 2019). Bij Preventie met Gezag en de SPUK Kansrijke Wijk wordt vooral gekeken naar socialisatie-effecten en sociale controle/collectieve zelfredzaamheid in de omgeving. Werkzame interventies die kunnen inspelen op deze socialisatie-effecten zijn de aandacht voor veiligheid vanuit scholen bijvoorbeeld voor de projectaanpak Veilig In en Om School. Of door in te zetten op trainingsaanbod voor professionals om de jonge aanwas vroegtijdig te signaleren, bijvoorbeeld voor jongerenwerkers. Er zijn ten slotte ook meer vormen van juridisch-sociale preventieve aanpakken, zoals schuldenregeling, bemiddeling en met andere partijen afgestemde vormen van kinderbescherming, reclassering, Halt-maatregelen of slachtofferhulp.
- **Bewoners met een opeenstapeling van persoonlijke problemen:** Er is een aanzienlijke groep bewoners met een opeenstapeling van persoonlijke problemen met een zorg- en veiligheidscomponent. De oorzaken en gevolgen lopen dwars door elkaar heen en zijn even divers als hardnekkig: psychische klachten, verslavingen, falende maatschappelijke integratie, hoog gevarenrisico of een combinatie hiervan, en gaat soms gepaard met een (licht) verstandelijke beperking. Door de complexiteit van de problematiek en de daaruit volgende veelheid van betrokken partijen ontvangt deze groep onvoldoende passende zorg en/of ondersteuning. Dit leidt soms tot moeilijk of gevaarlijk gedrag voor hunzelf en voor hun omgeving. Op het platform W in de Wijk is kennis te vinden over hoe professionals, vrijwilligers en buurtbewoners samen ruimte maken voor mensen met een psychische kwetsbaarheid.

- **Aandacht voor digitalisering criminaliteit onder jongeren.** Het WODC (Zeijlmans & Van der Laan, 2023) constateert een grotere impact van digitalisering op de jeugdcriminaliteit. Een groot deel van de leefwereld en sociale contacten van jongeren bevindt zich tegenwoordig online, praktijkprofessionals zien een duidelijke wisselwerking tussen het online gedrag van jongeren en de toename van online crimineel gedrag, waarbij het online gedrag zich ook kan vertalen in meer traditionele gedragingen op straat.

Wat zijn belangrijke kennisvragen?

- **Integrale aanpak voor kinderarmoede:** Los van de onderzoeksprogrammering rond Kansrijke Start, wat zich vooral richt op de vraagstukken bij de eerste 1000 dagen, wordt onder het onderzoeksprogramma Kinderarmoede in vier wijken binnen Rotterdam onderzocht wat de (ervaren) effectiviteit is van een integrale aanpak van armoede binnen gezinnen, inclusief effectiviteit van professionele structuur rondom deze gezinnen. In het project ROI wordt hiernaast de longitudinale cohortstudie Generation R uitgevoerd die kijkt naar de beschermende factoren binnen verschillende systemen rondom het opgroeiende kind (inclusief buurt/wijk), met een focus op kinderen die opgroeien in armoede. De centrale vragen gaan hier niet alleen over inkomen, maar over de samenwerking tussen schuldhulpverlening, opvoeding, schoolcontact en de ontwikkeling van kinderen. Wat zijn werkzame elementen?
- **Zicht op sociale interventies (inzet beschermende factoren) bij het voorkomen van criminaliteit:** Via de Rijksregelingen Preventie met Gezag en de SPUK Kansrijke Wijk krijgen jongeren in kwetsbare wijken niet alleen meer perspectief geboden met behulp van onder meer sociale (gedrags-) interventies, opleiding en toeleiding naar werk, maar worden ook nadrukkelijk grenzen gesteld. Een consortium van onderzoekers, beleidsmakers en praktijkpartners heeft met steun vanuit de Nationale Wetenschapsa-

genda (NWA) het project EPIC opgezet om het effectief verminderen van de betrokkenheid van jongeren bij georganiseerde criminaliteit te onderzoeken. Bureau Beke participeert vanaf het begin in dit project als samenwerkingspartner. In onderzoek van Bureau Beke (2022) werden verschillende risico- en beschermende factoren voor ingroeimechanismen en rekruteringsprocessen in beeld gebracht. De mate waarin met name de sociale interventies inspelen op deze beschermende factoren en effect hebben – zoals het versterken van de eigen kracht, intensieve begeleiding, positieve rolmodellen en een goed steunend netwerk – vergt nader onderzoek. In het verlengde hiervan is de samenhang tussen dit soort ouderinterventies en de gemeenschapskracht van de wijk een beperkt onderzocht onderzoeksthema.

- **Agenda Zorg en Veiligheid.** Volgens de Landelijke agenda zorg en veiligheid is het de bedoeling dat in 2025 iedere regio een persoons- en systeemgerichte aanpak heeft voor deze doelgroep met bijbehorende huisvesting, zorg en ondersteuning. De agenda wil onder 43 andere prominenter een aantal specifieke zorg- en veiligheidsthema's agenderen, die verdiepend onderzoek naar bewoners met een opstapeling van persoonlijke problemen aandacht verder zou kunnen uitwerken: de aanpak van personen met verward gedrag; de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling; de implementatie van de levensloopfunctie (en de ketenveldnorm voor personen met verward gedrag en een veiligheidsrisico); de aandacht voor complexe problematiek waardoor mensen met geestelijke, verstandelijke of psychogeriatrische beperkingen vaak tussen wal en schip vallen; de aanpak van arbeidsuitbuiting en mensenhandel; de ondersteuning bij de re-integratie van gedetineerden; de vereenvoudiging van de jeugdbeschermingsketen.
- **Zicht op handelingsperspectief voor professionals bij online aanpak criminaliteit:** Er is op het niveau van online criminaliteit onder jongeren vooral behoefte aan meer inzicht in hoe het criminele carrièrepad

van jongeren eruit ziet en welke rol het online ronselen hierin speelt. Met name bij jongerenwerkers is er behoefte aan verdieping op online thema's. Ze willen meer leren hoe ze zich hiertoe moeten verhouden en hoe ze moeten handelen (Van Wonderen, 2023). Dit betreft niet alleen online communiceren, maar ook signaleren. Er is hierbij meer onderzoek nodig naar bewustwording bij werkgevers en gemeenten over het belang van online werken: hoe kunnen werkgevers en gemeenten faciliteren dat jongerenwerkers hun onlinevaardigheden vergroten?

Thema 6. Ondernemerschap en talentontwikkeling

Wat is de opgave?

In veel kwetsbare stedelijke gebieden speelt de opgave om aan te sluiten bij het aanwezige (in)formele economische landschap met lokale ondernemers en ondernemende buurtbewoners. De aanwezigheid van dit economische landschap zorgt vaak voor de opstart van bewonersbedrijven of wijkcoöperaties; dit zijn lokaal opererende organisaties die diensten leveren voor (en veelal door) bewoners. Dit wordt in internationale literatuur ook wel community wealth building genoemd: de 'welvaart' blijft via bewonersbedrijven binnen de gemeenschap. Hier speelt ook de inzet op talentontwikkeling een rol, bijvoorbeeld door sociale vaardigheden te versterken of ondersteuning te bieden naast een opleiding. Deelthema's die hier een rol spelen zijn:

- **Basisbanen:** Door gebieden worden basisbanen op verschillende manieren ingevuld ten aanzien van contractduur, beloning, financiering en aard van het werk. Ook worden lokaal uiteenlopende termen gebruikt. Soms betreft het werk met behoud van uitkering, soms een arbeidscontract met minimumloon. De gemene deler is dat het additioneel

werk betreft dat van waarde is voor wijk en stad. Gemeenten Groningen en Rotterdam hebben pilots gestart die zijn gevolgd door Hanzehogeschool Groningen (Mosselman & Polstra, 2023) een SEOR (Dekker & De Vleeschouwer, 2021). Onderzoeksresultaten laten zien dat de wijkbasisbaan draagt bij aan een betere kwaliteit van leven van de deelnemers, verbetering van werknemersvaardigheden, zelfvertrouwen en structuur in het leven. Aandachtspunten zijn onder andere het maken van duidelijke afspraken over de doelgroep en financiering voor lange termijn. De aanpak Basisbanen in Groningen helpt deelnemers aan inkomen, sociale contacten en zingeving en draagt bij aan leefbaarheid in buurten (Van Houten, 2025). Basisbanen is één van de voorbeelden van waardevol werk die Movisie beschreef in de kennissynthese Waardevol werken voor iedereen. In samenwerking met VSBfonds werken BuurtBaan en Movisie aan een toolbox die in 2026 beschikbaar komt, waarin de visie 'Buurtopbouw van binnenuit' de leidraad vormt.

- **Integrale aanpak re-integratie:** evaluatieonderzoek naar drie gemeentelijke wijkaanpakken laat zien dat individuele en integrale aanpak van professionals zorgt dat mensen zich meer gehoord en gesteund voelen, meer eigen regie pakken en minder praktische belemmeringen ervaren (De Ruig et al. 2020). In verschillende focusgebieden wordt onderzoek gedaan naar re-integratie-interventies. De Hogeschool van Amsterdam onderzoekt momenteel de effecten van de interventie 'gewoon geld geven', waarvan momenteel pilots lopen in Zaanstad, Tilburg en Amsterdam, op onder andere de gezondheid en het geluk van deelnemers. Het project 'de Groep als Medicijn' onderzoekt een innovatieve groep gebaseerde re-integratie aanpak. Vanuit het ZonMw-programma Vakkundig aan het Werk 2 wordt onderzoek gestimuleerd voor het bundelen en ontsluiten van kennis rondom werk en inkomen. Er bestaat een spanningsveld tussen de focus van met name het ministerie van SZW op doelgroepen die binnen de Participatiewet vallen en de bredere aandacht vanuit focusgebieden op alle bewoners die kunnen of willen

bijdragen via (on)betaald werk. Dit maakt het lastig om opbrengsten uitsluitend te verantwoorden in termen van arbeidsmarktuitstroom, terwijl er ook effecten zijn op bijvoorbeeld gezondheid, leefbaarheid en sociale cohesie.

- **Stimuleren ondernemerschap en talentontwikkeling:** in de Groningse wijk Selwerd stimuleert een wijkbedrijf inwoners om ondernemerschap en talent te ontwikkelen door ruimte te bieden aan initiatieven, leer- en werkplekken en betaalde banen in de wijk. Vanuit een intensieve samenwerking met de gemeente nemen bewoners onder andere participatietaken over en 'huurt' de gemeente het wijkbedrijf in voor fysieke opgaven in de wijk. In Nederland is nog weinig grootschalig onderzoek gedaan naar verschillende soorten bewonersbedrijven en de lange termijneffecten ervan op het stimuleren van ontmoeting, ondernemerschap en leefbaarheid. In enkele focusgebieden, zoals Arnhem (Geitenkamp Werkt), Tilburg (Connect2jeugd) en Rotterdam (Kind- en Werkgeluk), zijn voorbeelden van de rol van sleutelpersonen en ervaringsdeskundigen in het stimuleren van ondernemerschap en talentontwikkeling. Verder worden in Groningen en Heerlen succesvolle samenwerkingen opgezet met het MBO en werkgevers in het aanleren van werknemers- en vakvaardigheden.

Wat zijn belangrijke kennisvragen?

- **Basisbanen:** De variatie in gebruik van termen en invulling van basisbanen maakt vergelijkend onderzoek en eenduidige afbakening complex. Meer grootschalig (landelijk) onderzoek naar basisbanen, of andere termen die hiervoor worden gebruikt, kan uitkomst bieden om de kosten en opbrengsten ervan beter in beeld te brengen. Zicht op vernieuwende vormen van ondersteuning en financiering hiervan is nodig ten behoeve van talentontwikkeling en het stimuleren van ondernemerschap in de wijk.

- **Integrale aanpak re-integratie:** Het ontbreekt voor diverse re-integratie- en ontzorginterventies aan (effect)onderzoek dat de effectiviteit van interventies inzichtelijk maakt, ook voor veel andere doelgroepen. Wat is een passende wijze om te monitoren en resultaten in beeld te brengen? Inzicht hierin is een eerste stap om de uitkomsten goed zichtbaar te maken. Ervaringskennis kan eveneens een basis zijn voor zowel effectiviteitsonderzoek als voor beleidskeuzes voor de praktijk. Het is mogelijk de plausibiliteit van een interventie theoretisch te onderzoeken en te beoordelen mits deze goed wordt beschreven: inclusief een heldere onderbouwing waarom met de aanpak de beoogde doelen bij de doelgroep kunnen worden gerealiseerd. Interventie-eigenaren kunnen hierbij worden ondersteund.
- **Stimuleren ondernemerschap en talentontwikkeling:** Verdiepend zicht is nodig op de meerwaarde en effecten van *community wealth building* voor het stimuleren van talentontwikkeling, ondernemerschap en eigen initiatief. Ook ontbreekt het aan verdiepend onderzoek naar de effecten van integrale interventies op wijkniveau die bijdragen aan ondernemerschap en talentontwikkeling. Wat zijn de effecten van de inzet van sleutelpersonen en ervaringsdeskundigen in toeleiding naar werk- en scholingsinterventies? Verder is (grootschalig) onderzoek nodig naar verschillende soorten wijk- en bewonersbedrijven en de langetermijneffecten ervan op het stimuleren van ontmoeting, ondernemerschap en leefbaarheid.

Thema 7. Fysieke wijkverbetering

Wat is de opgave?

Om de leefbaarheid en veiligheid van kwetsbare gebieden aan te pakken, streeft het NPLV naar het realiseren van wijken met een diverse woningvoorraad, ook wel 'gemengde wijken'. Het aantrekken van nieuwe groepen bewoners door differentiatie van de woonvoorraad, moet bijdragen aan verbetering van de leefbaarheid en veiligheid en aan meer draagvlak voor voorzieningen. Onderzoek wijst uit dat het realiseren van gemengde wijken niet vanzelfsprekend de beoogde effecten heeft. Vernieuwing en differentiatie van de woningvoorraad pakt gunstig uit voor gebiedsstatistieken, maar zittende bewoners profiteren vaak niet vanzelfsprekend. Ook ontmoeting tussen 'oude' en 'nieuwe' groepen bewoners gaat niet vanzelf. Beleid voor fysieke wijkverbetering moet daarom rekening houden met de complexiteit en de mogelijke neveneffecten van gemengd bouwen. Deelthema's die een rol spelen bij de integrale aanpak voor fysieke wijkverbetering zijn:

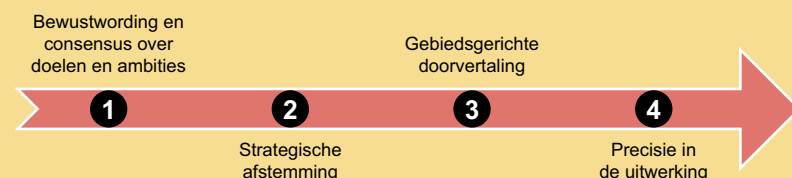
- **De neveneffecten van gemengde wijken:** Er zijn aanwijzingen voor de relatie tussen gemengde wijken en het voorkomen van negatieve buurteffecten bij kinderen en opgroeiende jongeren (Kullberg et al. 2021). Onderzoek wijst echter ook uit dat nieuwe bewoners (vooral in koopwoningen) zonder aanvullende sociale maatregelen nauwelijks overbruggend contact maakten met zittende bewoners, waardoor de beoogde versterking van sociale netwerken en de uitwisseling van sociaal en cultureel kapitaal nauwelijks tot stand kwamen (Veldboer et al. 2007; Bolt & Van Kempen, 2008; Van Ham, 2012). De afgelopen jaren groeide de kritiek dat mengingsbeleid verdringing in de hand kan werken, waardoor de meest kwetsbaren opnieuw in een kwetsbare omgeving terechtkomen (o.a. Hochstenbach, 2022).

- **Ruimte voor ontmoeting:** Stadsactiviste Jane Jacobs (1961) betoogde zestig jaar geleden al dat het ontwerp van de inrichting van de publieke ruimte cruciaal is voor het stimuleren van sociale interactie. Het stimuleren van functiemenging, het creëren van voetgangerszones en looproutes en het aantrekkelijk maken van drempelzones en tussenruimtes zoals portieken – het kan allemaal uitnodigen tot ontmoeting (Engbersen et al. 2012; Appleyard, 2021; Van Huiden et al. 2015; Mantingh & Duivenvoorden, 2021; Uytterlinde et al. 2026). De uitdaging is om plekken zo te ontwerpen dat ze uitnodigen tot verblijf en bewoners elkaar vaker tegenkomen. Dit sluit aan op de kerndoelstelling van Rijksprogramma Mooi Nederland: ruimtelijke kwaliteit centraal stellen in de aanpak van maatschappelijke opgaven, op de korte én lange termijn. Recent onderzoek van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed laat zien dat ook cultureel erfgoed bij kan dragen aan het bouwen aan gemeenschapszin, het behouden en verbeteren van dagelijkse routines en het faciliteren van ondernemerschap (Van den Ende & IJsselstijn, 2026).
- **Aanpak particulier bezit:** Hoewel een groot deel van de woningen in de stedelijke focusgebieden van het NPLV tot corporatiebezit behoort, is vrijwel in alle gebieden een aanzienlijk deel in handen van particuliere woningeigenaren en particuliere verhuurders. De eigenaar-bewoners in en buiten de stedelijke focusgebieden hebben vaak beperkte financiële mogelijkheden voor het onderhoud en de verduurzaming van hun woning (Lennartz et al. 2019). Ook de aanpak van de particuliere huursector, waarbij verhuurders soms misbruik maken van de kwetsbare sociaaleconomische positie van huurders, vaak in combinatie met een hoge doorstroom (o.a. arbeidsmigranten), blijkt complex.

Wat leren we van de fysieke wijkvernieuwing in Amsterdam Nieuw-West?

De fysieke vernieuwing in Amsterdam Nieuw-West loopt al sinds de jaren negentig. Zelfs tijdens de kredietcrisis, toen de woningbouw in de rest van Nederland stagneerde, is de stedelijke vernieuwing er voortgezet. Het Nationaal Programma Samen Nieuw-West zorgt voor hernieuwde urgentie, maar ook voor nieuwe verwachtingen, doelen en ambities. Het kennisfundament van WijkWijzer, *Inhoud geven aan de gemengde wijk*, beschrijft vier stappen om te komen tot een integrale strategie.

Figuur 2. Vier stappen om inhoud te geven aan de gemengde wijk

De verdiepende casuïstiek van Amsterdam Nieuw-West laat zien dat delen van Nieuw-West zijn fysiek opgeknapt, maar deze verbetering herkennen en onderschrijven de bewoners nauwelijks. Opvallend is dat op het merendeel van de genoemde indicatoren weinig tot geen verschil is tussen de wijken waar stevig fysiek is vernieuwd, de wijken waar de vernieuwing is uitgesteld en de wijken die nog geen fysieke vernieuwing hebben gekend. Doordat bewoners hogere eisen aan hun leefomgeving gaan stellen, vertalen absolute verbeteringen zich echter niet altijd in hogere tevredenheidsscores. Er is verdiepend onderzoek nodig naar hoe zichtbare wijkverbetering vaak hand in hand gaat met stijgende verwachtingen van bewoners omdat er gewenning optreedt aan de verbeterde woonsituatie. Wie zich vroeger stoorde aan criminaliteit en fysiek verval, is nu ontevreden over te hard rijden of overlast van spelende kinderen.

Wat zijn belangrijke kennisvragen?

Kansrijke sociale mengingsinterventies: In de praktijk lukt het in gemengde wijken onvoldoende om sociale stijgers perspectief op een wooncarrière binnen de eigen wijk te bieden, omdat nieuwe woningen goeddeels betrokken worden door instromers van buiten de wijk. Naast fysieke maatregelen (sloop, nieuwbouw of transformatie) kan selectieve toewijzing van huurwoningen worden ingezet om tot een meer gemengde bevolkings-samenstelling te komen. Er kan onderzoek worden gedaan naar kansrijke combinaties van typen woningen (sociale huur, vrije sector huur en koopwoningen), screenings- en toewijzingsinstrumenten (rekening houdend met lokale binding, inkomen, culturele achtergrond, leefstijlen, cruciale beroepen, faciliteren van wooncarrières, etc.): wat zijn succesvolle vormen en randvoorwaarden en welke stimuleringsregelingen zijn wenselijk? Daarnaast is er een onderzoeksbehoefte aan meer complementaire maatregelen die de positieve effecten van menging kunnen vergroten. Enerzijds zijn dit maatregelen in de woon- omgeving zoals het realiseren van voldoende voorzieningen waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Anderzijds zijn dit maatregelen om de negatieve effecten voor bewoners te beperken (begeleiding bij herhuisvesting, terugkeergarantie, fasering van sloop en nieuwbouw).

- **Stedelijke aandacht voor menging:** Diverse onderzoekers wijzen op het belang van een meer stedelijk perspectief op menging (Musterd et al. 2014; Troost et al. 2023). Thema's die bij verdiepend onderzoek naar menging kunnen worden onderzocht zijn bijvoorbeeld verdrings- en waterbedeffecten (en condities om deze te verminderen of voorkomen), schaalniveaus van menging: portiek/gebouw, buurt, wijk, stadsdeel en stad; hoe kan stedelijk en regionaal woon- en grondbeleid bijdragen aan het verlichten of voorkomen van concentraties kwetsbare groepen, of aanvullende of complementaire maatregelen die de positieve effecten van menging kunnen vergroten (realiseren van adequate voorzieningen,

openbare ruimte, wijk economie). In dat kader wordt er bijvoorbeeld ook onderzoek gedaan naar de wisselwerking tussen grootschalige nieuwe woningbouwlocaties en de aanpak van kwetsbare stedelijke focusgebieden elkaar versterken (Rebel, Novex).

- **Fysiek volgt sociaal:** In cultureel diverse omgevingen zijn vooral lichte en losse bindingen kansrijk om bruggen te slaan tussen groepen, want deze contacten zijn niet gebaseerd op overeenkomst en homogeniteit (Blokland, 2017; Albeda et al. 2020). Publieke familiariteit is het herkennen en sociaal kunnen plaatsen van andere bewoners, als gevolg van de lichte contacten die plaatsvinden in de publieke ruimte. Wanneer bewoners de ander herkennen en sociaal kunnen plaatsen, kan dit gevoelens van anonimiteit en vervreemding opheffen (Uyterlinde et al. 2026). Kennisvragen die in relatie tot de relatie tussen ruimtelijke inrichting en ontmoeting spelen zijn: wat zijn de werkzame elementen van ruimtelijk ontwerp bij de totstandkoming van contacten? Hoe kan openbare ruimte bijdragen aan gemeenschapsontwikkeling?
- **Onderzoek naar verdichting en verstedelijking:** Verschillende stedelijke focusgebieden staan voor een verstedelijkings- en verdichtingsopgave; verdichting kan echter op gespannen voet staan met het streven naar een aantrekkelijke, sociaal veilige openbare ruimte die uitnodigt tot gezond gedrag. Onder welke condities kan verdichting positief uitwerken op het leefklimaat in kwetsbare wijken? Wat zijn bijvoorbeeld verwachte effecten van verdichting op het samenleven (verschillende vormen van ontmoeting), op de veiligheid (sociale controle) en op gezondheid (bewegen en mentale gezondheid)? Welke instrumenten helpen bij het maken van keuzes en afwegingen?

Thema 8. Diversiteit

Wat is de opgave?

De toename en de tijdelijkheid van migratie hebben consequenties voor de bevolkingsontwikkeling en de sociale dynamiek in steden en wijken (Uyterlinde et al. 2023). Tijdelijke migranten investeren vaak minder sterk in het opbouwen van sociale contacten en het ontwikkelen van 'thuisgevoelens' op de nieuwe woonplek. De toenemende sociaal-culturele verscheidenheid zorgt voor een grote diversiteit aan leefstijlen en leefpatronen. Dit kan het samenleven ingewikkelder maken, want als sociale en culturele afstand groeit, kunnen mensen elkaar soms minder goed plaatsen. Op scholen, verenigingen en in buurten is een groot verloop niet bevorderlijk voor de samenhang. Met name aankomst wijken voor migranten kenmerken zich door een hoge verhuismobiliteit: aankomst wijken zijn vaak transitiewijken, met veel verhuisbewegingen binnen de wijk, naar andere wijken in de stad of naar andere gemeenten. Bij het thema diversiteit horen de volgende deelthema's:

- **Gemengde scholen:** Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) besteedde aandacht aan ongelijkheid naar opleidingsniveau (Vogels et al. 2021). Binnen het onderwijs gaat het dan om scheiding naar diverse leerwegen en naar afzonderlijke vestigingslocaties of klassen. Het grotere probleem dat dreigt, is dat de samenleving als geheel de kinderen van mensen met wie zij weinig of niet in aanraking komen 'niet meer als onze kinderen ziet' (Putnam, 2015). Dat heeft invloed op de ontwikkeling van het individu (Gelijke Kansen Alliantie, 2023). Daarnaast zorgt segregatie voor een ongelijke verdeling van uitdagingen tussen scholen. Vergeleken met andere landen is de mate van segregatie in het Nederlandse onderwijs hoog, vooral naar het opleidingsniveau van de ouders en vooral ook in de grote steden (Boterman & De Wolf, 2018). In alle steden is de segre-

gatie een combinatie van woonsegregatie, schoolkeuze en het aanbod van scholen.

- **Migratiedynamiek – druk op gemeenschappen door in- en uitstroom:** De tijdelijkheid van migratie heeft consequenties voor de sociale integratie van nieuwkomers in wijken en steden. Daarbij kenmerken aankomstwijken voor migranten zich ook door een hoge verhuismobiliteit: aankomstwijken zijn dan ook vaak transitiewijken, met verhuisbewegingen binnen de wijk, naar andere wijken in de stad of naar andere gemeenten (Geldof, 2018). Als in een buurt meer verhuisbewegingen optreden zullen de contacten tussen bewoners minder stabiel en intensief zijn en de sociale netwerken binnen de buurt minder kans krijgen om zich te ontwikkelen (Van Velze et al. 2020). Verhuisgedrag heeft ook invloed op de sociale stabiliteit in de buurt, vooral als de in sociaal en economisch opzicht meer zelfredzame buurtbewoners telkens weer wegtrekken.
- **Gemengde woonvormen:** De langlopende gebiedsgerichte aanpak die in de twintig stedelijke focusgebieden is gestart, biedt kansen om te anticiperen op actuele en onvoorspelbare ontwikkelingen op de woningmarkt. Platform31 spreekt van zogeheten magic mix-projecten waarin spoedzoekers en 'outsiders' op de woningmarkt zoals arbeidsmigranten, statushouders, studenten, werkende jongeren, expats en gescheiden mensen samenwonen in een complex. De relatie met de omliggende buurt verdient aandacht (Van der Velden et al. 2016).

Wat zijn belangrijke kennisvragen?

- **Effectieve menging op scholen:** Er ontstaan bij scholen, besturen en gemeenten steeds meer initiatieven om segregatie tegen te gaan. Het consortium KBA Nijmegen, Kohnstamm Instituut, Oberon en SEOR-onderzoek monitort effectieve beleidsinterventies om segregatie in het Nederlandse onderwijs tegen te gaan. Ook ontwikkelen ze een opzet

van experimenten en interventies waarin inzichten uit het onderzoek worden verwerkt. Over de effectiviteit van de verschillende interventies is nog weinig bekend – vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op het langdurig volgen van deze interventies – waar mogelijk met Randomized Controlled Trials (RCT's) met een interventiegroep en controlegroep.

- **Impact van hoge doorstroom bewoners:** In de praktijk is er nog weinig onderzoek gedaan naar het effect van verhuisbewegingen – een grote migratiedynamiek – op de sociale kwaliteit van gemeenschappen. Onderdeel van dit thema is ook het vertrouwen in de overheid onder nieuwkomers en in hoeverre dit hun deelname in de buurt belemmert. Een ander hieraan rakend thema is de grote doorstroom van kinderen in het onderwijs: voor het onderwijs leidt een hoge mutatiegraad tot onvoorspelbare zijinstroom en zijuitstroom van migrantenleerlingen (Leeuwestein & Bokhorst, 2018). In stedelijke focusgebieden Overvecht (Utrecht) en Heerlen-Noord wordt onderzocht hoe verhuisbewegingen in- en uit de wijk eruitzien. In Utrecht is hierbij ook aandacht voor de relatie tussen mutatiegraad en sociaal contact. Wat zijn randvoorwaarden om beleidsmatig te anticiperen op migratiedynamiek en verhuisbewegingen in relatie tot onderwijs en gemeenschapsontwikkeling?
- **Experimenteren en monitoren woonvormen:** De afgelopen jaren is in verschillende gemeenten geëxperimenteerd met vernieuwende woonvormen, waarin uiteenlopende doelgroepen (soms tijdelijk) worden gehuisvest. Onderzoekers en studenten van de Hogeschool Utrecht onderzoeken in de regio Utrecht en daarbuiten wat er nodig is om goede burens van elkaar te worden in dit soort woonprojecten. Onderzoek is nodig naar de succesfactoren van dergelijke gemengde woonvormen, zowel met een tijdelijk als een meer permanent karakter, en naar technische, juridische, financiële en organisatorische knelpunten en barrières.

Thema 9. Voorzieningen en ontmoeting

Wat is de opgave?

De sociale basis speelt een sleutelrol in het hebben en houden van (collectieve) veerkracht. Vaak wordt geadviseerd om deze sociale infrastructuur in wijken te versterken. Publieke voorzieningen zijn van belang voor het onderlinge contact tussen burgers. Ook bevorderen deze voorzieningen verschillende vormen van contact die bijdragen aan respectvol samenleven. Dit geldt juist in gebieden waar sprake is van een grote verhuisdynamiek, broze sociale bindingen en een laag vertrouwen in overheden en instituties. Ontmoetingsplekken in de wijk kunnen bijdragen aan onderlinge vormen van vertrouwdheid (publieke familiariteit), aan de kwaliteit van leven en aan vertrouwen en veerkracht in een wijk.

Deelthema's die hierbij een rol spelen:

- **Voorziening en ontmoeting:** Publieke plekken, zoals bibliotheken, buurthuizen en jongerencentra, zijn van belang voor het onderlinge contact tussen burgers, voor de kwaliteit van leven, voor het vertrouwen en veerkracht van een wijk (Engbersen et al. 2020). Deze voorzieningen kunnen belangrijke plekken zijn voor bewoners die elkaar willen ontmoeten en steun willen zoeken. Sociaal-maatschappelijke voorzieningen vergroten het aantal fysieke ontmoetingen tussen bewoners en mogelijkheden daartoe. Daarmee hebben deze voorzieningen een belangrijke rol bij het bevorderen van collectieve veerkracht en vormen van contact die bijdragen aan respectvol samenleven (Fekkes et al. 2023). Het Kenniscentrum Kansenongelijkheid Amsterdam deed in Amsterdam en Zaanstad onderzoek naar de rol van voorzieningen bij kansen van mensen. Het onderzoek laat zien dat professionals een verschraving van de voorzieningen signaleren, dat voorzieningen niet altijd goed aansluiten op de

behoeften van bewoners en dat met name in kwetsbare gebieden voorzieningen nauwelijks zijn meegegroeid met de toenemende vraag (Rözer, Huwaë & Veldboer, 2024). Samen met acht landelijke partijen hebben Movisie en Verwey-Jonker Instituut een verandertheorie opgesteld die beschrijft wat formele partijen kunnen doen om de sociale basis te versterken (Britt et al. 2024).

- **Ruimte voor ontmoeting:** Het stimuleren van functiemenging, het creëren van voetgangerszones en looproutes en het aantrekkelijk maken van drempelzones en tussenruimtes zoals portieken – het kan allemaal uitnodigen tot ontmoeting (Engbersen et al. 2012; Appleyard, 2021; Van Hulden et al. 2015; Mantingh & Duivenvoorden, 2021). De uitdaging is om plekken zo te ontwerpen dat ze uitnodigen tot verblijf en bewoners elkaar vaker tegenkomen. De leefomgeving heeft zo niet alleen invloed op sociale cohesie in de buurt, maar ook voor het meedoen in de samenleving. De openbare ruimte vormt zo een aanknopingspunt voor de totstandkoming van buurtinitiatieven. Uit recent onderzoek van Peeters en collega's (2025) onder kwetsbare bewoners in Almere blijkt dat sociale connecties en activiteiten voor ontmoeting en uitwisseling op buurtniveau cruciaal zijn voor het stimuleren van betrokkenheid van inwoners. In cultureel diverse omgevingen zijn vooral lichte en losse bindingen kansrijk om bruggen te slaan tussen groepen, want deze contacten zijn niet gebaseerd op overeenkomst en homogeniteit (Blokland, 2017; Albeda et al. 2020). Publieke familiariteit is het herkennen en sociaal kunnen plaatsen van andere bewoners als gevolg van de lichte contacten die plaatsvinden in de publieke ruimte. Wanneer bewoners de ander herkennen en sociaal kunnen plaatsen, kan dit gevoelens van anonimiteit en vervreemding opheffen. In een inspiratiegids van Kennisplatform Inclusief Samenleven (Uyterlinde et al. 2026) worden vier sleutels voor publieke familiariteit genoemd: veelzijdig, uitnodigend, vanzelfsprekend en toegankelijk. In 2026 start het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs een meerjarig ontwerpend onderzoek naar de inzet op

combinaties van sociale en fysieke ingrepen om publieke familiariteit te bevorderen. Het project Betere Buurten in Nieuwegein laat zien dat het betrekken van inwoners bij de inrichting van openbare ruimte een positieve impact heeft. Zo voelen bewoners zich prettiger in en trotser op hun buurt en meer verbonden met elkaar.

Wat zijn belangrijke kennisvragen?

- **Effectieve aanpak van voorzieningen:** Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de effecten van voorzieningen op de doorontwikkeling van kwetsbare wijken. Wat werkt hierbij onder welke omstandigheden? Hoe kunnen sleutelpersonen, buurtinitiatieven of wijkprofessionals (sociaal werkers, wijkmanagers, wijkagenten) rond voorzieningen bijdragen aan het effectief bereiken van doelgroepen? Verder is er veel belangstelling onder gemeenten en lokale partijen voor de verandertheorie sociale basis. Kennisvragen die hierbij gelden gaan over het gebruik en de toepasbaarheid hiervan binnen de lokale context.
- **Inclusief en toegankelijk ruimtelijk ontwerp:** Daarnaast zijn er ten aanzien van het inrichten van openbare ruimte kennisvragen over wat best practices zijn voor inclusief en toegankelijk ontwerp voor (specifieke groepen) inwoners. Wat is de waarde van de openbare ruimte voor gemeenschapsontwikkeling en/of het stimuleren van talentontwikkeling en ondernemerschap? Hoe kan publieke familiariteit een rol spelen bij het verbeteren van de mentale gezondheid van bewoners? Ook is zicht nodig op de rol van voorzieningen en de (her)inrichting van de publieke ruimte bij het bevorderen van respectvol samenleven en het versterken van collectieve veerkracht.

Conclusie: naar een onderzoekswijs NPLV

In de twintig stedelijke focusgebieden wordt dagelijks zichtbaar hoe complex, gelaagd en urgent de opgaven van het NPLV zijn. Deze Onderzoeksagenda toont dat onderzoek, mits goed georganiseerd, een krachtige hefboom kan zijn voor beter beleid, sterkere samenwerking en tastbare verbeteringen in het leven van bewoners.

De bouwstenen voor onderzoekswijsheid geven richting: een stevige kwaliteitscultuur, samenhang en coördinatie tussen onderzoeken en een gelijkwaardige positie van bewoners vormen de basisvoorwaarden voor betekenisvol onderzoekswerk. Dit is een collectieve verantwoordelijkheid van programmabureaus, kennisinstellingen, professionals en bewoners, maar de programmabureaus hebben een aanjagende rol als het gaat om een lerende aanpak in de focusgebieden.

De negen onderzoeksthema's laten zien waar de grootste kennislacunes en kansen liggen: van governance en gemeenschapsontwikkeling tot ondernemerschap, fysieke wijkverbetering en voorzieningen. Het zijn thema's die elkaar raken en onderling afhankelijk zijn. Dit vraagt van programmabureaus, onderzoekers en lokale partners dat zij integraal onderzoek uitvoeren, kennisvragen verbinden en steeds toetsen welke waarde het onderzoek oplevert. Ook hier staan de programmabureaus centraal: zij beschikken over de unieke positie om kennisvragen te verbinden, samenwerkingen te organiseren en onderzoeksmoeheid bij bewoners te voorkomen.

De oproep van deze Onderzoeksagenda is dan ook helder: investeer gezamenlijk in een onderzoekswijze manier van werken, met de programmabureaus als verbindende schakel. Dat betekent:

- onderzoek vormgeven vanuit gecoördineerde urgenties en kennislacunes;
- samenwerken met bewoners als gelijkwaardige partners;
- onderzoeksresultaten zichtbaar vertalen naar handelingsperspectieven.

Wanneer programmabureaus, lokale partners en kennisinstellingen deze aanpak omarmen, ontstaat een krachtige kennisinfrastructuur die niet alleen de kwaliteit van onderzoek verhoogt, maar ook de impact van de gebiedsaanpak vergroot. De Onderzoeksagenda biedt daarmee geen eindpunt, maar een richtinggevend kompas voor een onderzoekswijs NPLV.

Bijlage: literatuurlijst

Albeda, Y., Avest, D. ter, & Breugel, I. van (2022). 'Superdiversiteit en sociale bindingen in de buurt.' In: Snel, E., R. Geurs & M. Parmentier (red.), *Zicht op leefbaarheid. Tien essays over leefbaarheid in Rotterdamse wijken*. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken.

Britt, A., Van den Bosch, A., Verwaijen, G., Glijn, R. & van den Berg, K. (2024). *Verandertheorie: de sociale basis versterken, investeren in de toekomst*. Utrecht: Movisie/Verweij-Jonker Instituut.

Appleyard, B. (2021). *Livable Streets 2.0*. Elsevier.

De Beer, C. R. M., Nooteboom, L. A., Van Domburgh, L., De Vreugd, M., Schoones, J. W., & Vermeiren, R. R. J. M. (2024). *A systematic review exploring youth peer support for young people with mental health problems*. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 33(8), 2471-2484.

Blokland, T. (2017). *Community as urban practice*. Polity Press.

Boer, H. de, Ferwerda, H., & Kuppens, J. (2022). *Do or don't: Kennissynthese ingroeimechanismen en rekruteringsprocessen van jongeren in de georganiseerde criminaliteit*. Arnhem: Bureau Beke.

Bolt, G. & Kempen, R. van (2008). *De mantra van de mix. Hoe ideaal is een gemengde wijk?* Utrecht: Forum.

Boonen, A., van Riswijk, C., van Beveren, P., van Duijn, B. & Keuning, T. (2025). *Grenzen overbruggen. Interprofessioneel samen opleiden in de praktijk*. Platform Samen Opleiden & Professionaliseren.

Boterman, W., & Wolf, I. de (2022). *Woonsegregatie bepaalt in grote mate schoolsegregatie*. ESB, editie Gelijke Kansen.

Boutellier, H., Meere, F. de, & Brock, A. (2021). *Richting! Over het sturen op perspectief voor wijken*. Utrecht: Verweij-Jonker Instituut.

Brock, A. L., Visser, G., Weger, E. de, Brummel, A., Burggraaff, D., Spierts, M., Van Hout, J., Verwaijen, G., Verstappen, M., & Smits, R. (2026). *De Kracht van Samen. Een evaluatieonderzoek naar de programma's Sterke Buurtverbinders en Van Buurten naar Communities*. Utrecht/Nijmegen: Verweij-Jonker Instituut & HAN University of Applied Sciences.

Buisman, P., Jeurig, K., & Rozema, N. (2018). *Lessen uit Schotland: Community Development Trusts: verankerd in wetgeving*. *Sociaal Bestek*, 80, 20-22

Dekker, F., Vleeschouwer, E. de (2021). *De wijkbasisbaan*. Rotterdam: SEOR.

Durose, C., Ostaijen, M. van, Hulst, M. van, Escobar, O., & Agger, A. (2022). *Working the urban assemblage: A transnational study of transforming practices*. *Urban Studies*, 59(10), 2129-2146.

Van den Ende, T. & IJsselstijn, M. (2026, 19 februari). *Erfgoed en leefbaarheid: een bredere blik op de wijkaanpak*. Gebiedsontwikkeling.nu, geraadpleegd via: [Erfgoed en leefbaarheid \(slot\): een bredere blik op de wijkaanpak – Gebiedsontwikkeling.nu](#).

Engbersen, R., Thill, O., Schreuders, H., & Smeelen, R. (2012). *Nieuwe perspectieven voor publieke ruimten*. SEV/Platform31.

Engbersen, R., Repetur, L., Veldboer, L., & Jager-Vreugdenhil, M. (2020, 1 augustus). *Investeer in paleizen voor gewone mensen*. Verkregen via: [www.socialevraagstukken.nl](#).

Engbersen, R., Verweij, S., Kamp, J. van der, Nourozi, S., Panhuijzen, B., & Pelt, M. van (2021). *De terugkeer van de samenlevingsopbouw. Achtergronden, praktijkervaringen en toekomstagenda*. Utrecht: Movisie.

Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) (2024). *Samenwerken met gemeenschappen via een netwerk van sleutelpersonen. Handreiking voor gemeenten*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Fekkes, M., Wolff, M. de, & Rutgers, L. (2023). *Metaonderzoek veerkracht. Een metaonderzoek naar individuele en collectieve veerkracht in de samenleving*. Den Haag: TNO.

Geldof, D. (2018). *Compacter wonen in een context van superdiversiteit: nood aan meer inzicht in de woonwensen en wooncultuur van mensen met een migratieachtergrond in Vlaanderen. Ruimte & maatschappij: Vlaams-Nederlands tijdschrift voor ruimtelijke vraagstukken. Antwerpen, 2009, currens, 10(1), 92-117.*

Gelijke Kansen Alliantie (2023). *Het verrijken van schooldagen: wat wij al weten vanuit de wetenschap*. Den Haag: Ministerie van OCW.

Goorts, I., & Jacob, Y. (2021) *Handreiking: Samenwerken met sleutelpersonen in de gemeente. Handreiking voor gemeenten op basis van de ervaringen uit gemeente Haarlem*. Utrecht: Pharos.

De Haan-Rissmann, J., Mulder, M. & Van Mourik, K. (2026). *Vernieuwde handreiking voor beter samenwerken met ervaringsdeskundigen*. Utrecht: Movisie.

Ham, M. van (2012). *De Buurt. Best Belangrijk*. Delft: TU Delft.

Hochstenbach, C. (2022). *Uitgewoond. Waarom het hoog tijd is voor een nieuwe woonpolitiek*. Das Mag.

Hoorn, M., Acda, A., Cliteur, H., Hosper, K., Lenkens, M., Nagelhout, G. & Poole, N. (2023). *Gezonde leefomgeving in kwetsbare wijken. Verkenning kennisbehoeften en mogelijkheden*. Den Haag/ Utrecht: Platform31/Pharos/IVO.

Van Houten, M. (2025). *Basisbanen in Groningen: 'ik heb eindelijk écht weekend'*. Movisie: Utrecht.

Hulden, E. van, Heussen, D., & Ham, S. van der (2015). *De Stoep*. Nai010 Uitgevers.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House.

Kalthoff, H. (2020). *Opgroeien en opvoeden in armoede*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Keuzenkamp, S. (2017). *Wat werkt en wie werkt? Het bevorderen van participatie bij de aanpak van armoede en schulden*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Keuzenkamp, S., & Hoorn, E. van (2022). Wat doen ervaringsdeskundigen er eigenlijk toe? Literatuurreview over de impact van ervaringsdeskundigen in één-op-één contacten. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 31(2), 4-22.

Kiili, J., & Itäpuisto, M. (2022). Expertise-by-experience in child and family services: professionals' Perspectives on experiential knowledge. *Nordic journal of social research*, 13(2), 1-14.

Koster, M. (2014). Bridging the Gap in the Dutch Participation Society. New spaces of governance, brokers, and informal politics. *Etnofoor, Participation, volume 26, issue 2, 2014, pp. 49-64*.

Kramer, M., Ooms, M., Kerklingh, A., Erwin, S., Kleerekoper, L., Kluck, J., & Schoonderbeek, J. (2023). *Gezonde koele buitenruimte in dichtbevolkte wijken: rapportage van het onderzoek naar richtlijnen voor een koelteplek*. Den Haag: Platform31.

Kullberg, J., Mouktadillah, R., & Vries, J. de (2021). *Opgroeien in een kwetsbare wijk. Over buurteffecten en ervaringen van jongens en jonge mannen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Lennartz, C., Schilder, F., Staak, M. van der (2019). *Particuliere verhuurders op de Nederlandse woningmarkt. Activiteiten, investeringsmotieven en beleggingsstrategieën*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Leeuwestein, H., & Bokhorst, M. (2018). *De school als doorgangshuis. Omgaan met tijdelijke migratie in het onderwijs*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Mantingh, I., Duivenvoorden, A. (2021). *Ontwerp voor ontmoeten. Hoe de gebouwde omgeving kan uitnodigen tot contact*. Den Haag: Platform31.

Mosselman, K., & Polstra, L. (2023). *De praktijk van basisbanen: Monitor van het experiment Basisbanen in Groningen*. Groningen: Hanzehogeschool Groningen.

Van Muijden, T., Petit-Steeghs, V., Aspria, M., Bal, R., & van de Bovenkamp, H. (2025). Frontline professionals' experiences of navigating boundaries in a layered care and support system for individuals with complex care needs in the Netherlands. *Social Science & Medicine*, 366, 117692.

Musterd, S., Teernstra, A., Gent, W. van, & Dukes, T. (2014). *De buurt als jas. Dynamische huishoudens in de veranderlijke stad*. Amsterdam: AUP.

Muthert, H., & Rosie, S. (2024). *Lessons learned in het leernetwerk Laaggeletterdheid, Langdurige Armoede en Geestelijke Verzorging Thuis: In vijf activiteiten op zoek naar aansluiting*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Notten, N., & Wijs, F. de (2017). *Een beeld van de laaggeletterde ouder: Een onderzoek naar achtergrondkenmerken, leesopvoeding en taalprestaties in laaggeletterde gezinnen*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Out, M., Odekerken, M. & Stavenuiter, M. (2021). *Verschil mandaken in de schuldhulpverlening: Een literatuurstudie naar de meerwaarde van ervaringsdeskundigheid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Peeters, K., Bakker, I., & Velzing, E. J. (2025). Op basis van vertrouwen: Het betrekken van bewoners in kwetsbare posities bij participatie in Almeerse buurten. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 34(1).

Van Pelt, M., Rensen, P., Spierts, M., Dermaux, J. & Franken, M. (2024). *Wat werkt bij samenlevingsopbouw?* Utrecht: Movisie.

Pluijm, M. van der (2020). *At home in language. Design and evaluation of a partnership program for teachers with lower-educated parents in support of their young children's language development*. Alblasterdam: Ridderprint.

Putnam, R. D. (2015). *Our kids. The American Dream in Crisis*. New York/London/Toronto/Sydney New Delhi: Simon & Schuster.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2024). *Rapportage GALA-monitor 2024*. Utrecht: RIVM.

Rözer, J. J., Huwaë, S., & Veldboer, A. P. M. (2024). *Resultaten van een buurtenquête in de gemeente Amsterdam en Zaanstad. Verschraling van wijkvoorzieningen?* Amsterdam: Kenniscentrum Ongelijkheid.

Ruig, L. de, Talman, J., Engelen, M., Bennenbroek, F., Wachter, M., & Bindels, A. (2020). *Persoonlijke begeleiding in de bijstand. Wat gemeenten en Rijk kunnen leren van pilots uit Tilburg, Leiden en Helmond*. Nijmegen: De Beleidsonderzoekers.

Russell, C. (2025). *Exploring the potential of community-centred public services*. New Local.

Spierts, M., Verhoeven, I., van Pelt, M. & Ham, M. (2025). *Democratie dichterbij. De belofte van democratisch professionalisme*. Amsterdam: Van Gennep.

Spijker, W. van, & Tops, P. (2021). *Het Verhaal van NPRZ: Het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid en wat anderen daarvan kunnen leren*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Teisman, G., Van der Steen, M., Frankowski, A., & van Vulpen, B. (2018). *Effectief sturen met multi-level governance: Snel en slim schakelen tussen schalen*. Den Haag: NSOB.

Troost, A. A., Ham, M. van, & Manley, D. J. (2023). Neighbourhood effects on educational attainment. What matters more: Exposure to poverty or exposure to affluence? *Plos one*, 18(3).

Veldboer, L., Duyvendak, J. W., Kleinhans, R., & Boonstra, N. (2007). *In beweging brengen en richting geven. Herstructurering en sociale stijging in Hoogvliet*. Hoogvliet: deelgemeente, Vestia en Woonbron.

Velden, J. van der, Tiggeloven, P. & Wassenberg, F. (2016). *De Magic Mix. Een verkenning van wooncomplexen waar verschillende doelgroepen gemengd wonen*. Den Haag: Platform31.

Van der Velden, J., Uytendinck M., Hooyman, M., van Egmond, A., van Tol, A. & Brock, A. (2024). *Slagkracht in de wijk. Praktijkhandboek voor een integrale wijkaanpak*. Den Haag: WijkWijzer.

Velze, K. van, Pieterse, N., Martens, A., Breedijk, M., & Hollander, G. de (2020). *Verdeling van gezondheid en leefomgevingskwaliteit over buurten*. Planbureau voor de Leefomgeving.

Verloo, N., & Ferier, M. (2021). *Lessen voor een nieuwe gebiedsgerichte aanpak*. Amsterdam: Amsterdam Institute for Social Science Research.

Verloo, N. (2023). *Struikelen over participatie. Tien 'kritieke momenten' voor betere burgerparticipatie in lokale besluitvorming*. Amsterdam: Uitgeverij van Gennep.

Visser, V., Popering-Verkerk, J. van, Buuren, A. van (2019). *Onderbouwd ontwerpen aan participatieprocessen. Kennisbasis participatie in de fysieke leefomgeving*. Rotterdam: Gouverneur/Erasmus Universiteit Rotterdam.

Visser, S., Strijker, D., Edzes, A., & Rijnks, R. (2019). *Onderzoek Intergenerationele Armoede: voortgangsrapportage 2017-2019*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen - Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.

Vogels, R., Turkenberg, M., Herweijer, L. (2021). *Samen of gescheiden naar school. De betekenis van sociale scheiding en ontmoeting*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Uytendinck, M., Boutellier, H., & Meere, F. de (2022). *Perspectief bieden. Bouwstenen en afwegingskader voor de gebiedsgerichte aanpak van leefbaarheid en veiligheid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Uytendinck, M., Brock, A., Vries, S. de, & Verloove, J. (2023). *'Kennen is het niet, maar we komen elkaar hier wel tegen'. Publieke familiariteit in superdiverse wijken*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Uytendinck, M., Brock, A., Gevel, M. van de, Coopmans, M., & Geerlings, J. (2026). *Sleutels voor inclusieve ontmoetingsplekken: inspiratiegids voor beleidsmakers, ontwerpers en sociaal professionals*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Van der Velden, J., Uytendinck, M., Hooyman, M., Egmond, A. van, Tol, A. van, & Brock, A. (2024). *Slagkracht in de wijk. Praktijkhandboek voor een integrale wijkaanpak. Tweede herziene editie*. Utrecht: WijkWijzer.

Ward, S. (2021). *Using theory-based evaluation to understand what works in asset-based community development*. Community Development Journal, 1-19.

Wenneker, M. (2022). *Mensen maken de shift: wat kunnen vernieuwers leren van de transformaties van Woensel-West en Strijp-S?* Eindhoven: Fontys Hogeschool.

Van de Wetering, S., & Groenleer, M. (2024). Putting inclusion into practice: How urban professionals give shape to participatory governance approaches in marginalized neighborhoods. *Urban Research & Practice*, 17(4), 543-563.

Wijntuin, P. (2019). *'Mijn buurt is leuk en gezellig!' De betekenis van de buurt voor Marokkaans-Nederlandse jongeren in achterstandswijken*. Nijmegen: Radboud Universiteit.

Van Wonderen, R. (2023). *Aansluiting jongerenwerk in preventieve wijkaanpak polarisatie en radicalisering. Inventarisatie van betrokkenheid en behoeften van jongerenwerkers*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Zeijlmans, K., & Laan, A. M. van (2023). *Professionals over jeugdcriminaliteit. De mogelijkheden van focusgroepen bij de Monitor Jeugdcriminaliteit*. Den Haag: WODC.

Zwet, R. van der, & Noordewier, Y. (2023). *Kennisynthese Sociaal Werk: Door laten klinken van de stem van de burger*. Utrecht: Movisie.

Colofon

Utrecht, maart 2026

Auteurs: Anneke Brock (Verwey-Jonker Instituut), Yara Noordewier (Movisie)

Beeld: ANP

Vormgeving: Gé grafische vormgeving

Met dank aan: Jeroen van der Velden, Matthijs Uytterlinde, Freek de Meere en Adinda Gisder-Visser

Deze publicatie is te downloaden via www.wijkwijzer.org

© **WijkWijzer**

Overname van tekst is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding:

© WijkWijzer (2026).

Overname van afbeeldingen, foto's en illustraties is niet toegestaan. De personen op de foto hebben niet altijd een relatie met het onderwerp of de tekst.

Deze uitgave is ontwikkeld met ondersteuning van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid en is een uitgave van het kennis- en leernetwerk WijkWijzer.

WijkWijzer

WijkWijzer is een platform voor leefbare en veilige wijken. In WijkWijzer bundelen de volgende kennis- en netwerkorganisaties actief hun krachten op het terrein van leefbaarheid en veiligheid: Platform31, het Verwey-Jonker Instituut, het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV), het Landelijk Platform Buurt- en Wijkgericht Werken (LPB), het Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA), Movisie en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De inhoud van deze publicatie is met grote zorg samengesteld. Desondanks is WijkWijzer niet aansprakelijk voor de eventuele schade die ontstaat door het gebruik van deze informatie.